

AGREGATE ALE ECONOMIEI ȘI POLITICII SOCIALE

6.1 Nivelul de trai și bunăstare

Nivelul de trai și bunăstarea sunt două noțiuni care se interferează și se interconstruiesc reciproc. Conceptul de bunăstare implică un standard de viață decent (nivel de trai), normal atât la nivel individual cât și la nivelul întregii societăți. Asigurarea unui nivel de trai decent presupune atingerea unui standard de viață compatibil cu demnitatea umană, care se măsoară prin bunurile și serviciile de care populația dispune și condițiile în care trăiesc oamenii.

Cercetarea și cunoașterea nivelului de trai pornește de la o serie de principii:

- nivelul de trai nu trebuie apreciat doar prin măsurători ale veniturilor, beneficiilor sociale, bunurilor de capital, ci se urmăresc indicatorii de educație, de ocupare a forței de muncă,
- ai duratei muncii, ai mediului de muncă, cei ai condițiilor de locuit, de transport și telecomunicații etc.;
- trebuie comparate condițiile de viață ale diferitelor grupuri de populație;
- nivelul de trai trebuie descris ca un tot unitar, specificându-se raporturile dintre diferite segmente ale lui ce caracterizează domenii diverse.

Când se face o analiză comparativă a nivelului de trai pe plan internațional trebuie să se asigure unitatea metodologiei de calcul printr-o corelare a definițiilor și analizelor. Sistemul indicatorilor de apreciere a nivelului de trai se bazează pe trei elemente de comparabilitate: conceptual (măsurătorile se referă la același concept); statistic (presupune utilizarea aceluiași metode de înregistrare și de cuantificare); interpretativ (se folosește același sistem de valorizare).

De asemenea, și bunăstarea depinde de o multitudine de factori sau coordonate: de venituri, de mediu de lucru, de mediul înconjurător, de gradul de ușurință al accesului la cultură, învățământ, de gradul de dezvoltare al țării în cauză, etc., iar datorită acestora, bunăstarea poate fi percepută diferit de la o societate la alta, de la o clasă socială la alta, de la o persoană la alta etc.

Bunăstarea este o componentă esențială a situației umane, ea reflectă un sistem de nevoi, corelat cu contextul economico-social în care se integrează fiecare om, din perspectiva proprietății, nivelului de consum, stării material-financiare,

ierarhiei sociale și culturale. Astfel, bunăstarea apare ca o stare optimă la care aspiră individul, prin modul lui de a produce, economisi și consuma.

Bunăstarea socială începând cu secolul XX a devenit criteriul fundamental de apreciere a eficienței funcționalității oricărui sistem social și este nucleul dur al economiei sociale de piață. Crearea bunăstării sociale este un scop important al economiei sociale de piață, deoarece aceasta reprezintă premisa existenței unei ordini economico-sociale echitabile și durabile.

Bunăstarea socială sau colectivă reprezintă acel „*tip de bunăstare înțeleasă în sensul că toți membrii colectivității trebuie să dispună de un stoc minim de bunuri economice considerat a fi decent, normal*”¹.

Se impune o diferențiere între *bunăstarea individuală și bunăstarea colectivă*.

Bunăstarea individuală – modelare a sistemului de nevoi propriu fiecărui individ potrivit cadrului social-economic în care este integrat.

Bunăstarea economică – cea bunăstare ce se poate exprima prin bunuri consumabile exprimate în termeni monetari (H.J. Pigou)

Conceptul de bunăstare se fundamentează pe conceptul de standard de viață normal, decent, la nivelul unei colectivități. De aici decurg două precizări:

- **Conceptul de standard de viață** al unei colectivități se referă la o stare a aspirațiilor respectivei colectivități, modelate în mod special de disponibilitățile interne, dar și de cele externe, de sistemul de valori al acesteia.
- **Conceptul de bunăstare colectivă** implică un anumit tip de egalitate: toți membrii colectivității trebuie să dispună de un volum minim de bunuri și servicii considerat a fi decent, normal, minimal.

Bunăstarea este suma satisfacțiilor individuale produse de un anumit sistem economic, iar sporirea ei

se face prin maximizarea acestei sume. Aceasta presupune, în primul rând, că satisfacțiile individuale pot fi comparate și în al doilea rând că aceeași sumă de bani are o valoare mai mare pentru un sărac decât pentru o persoană înstărită (utilitatea marginală a banilor scade o dată cu averea).

Fiecare individ din societate își vede într-un anume fel bunăstarea, care presupune nu numai condiții materiale, respectiv acumularea de bunuri și servicii, dar și o dreptate socială, o siguranță pentru toate alternativele ființei umane. Acesta nu presupune o egalitate socială, specifică economiei de comandă, ci un echilibru sub raportul participării la bugetul statului a celor bogați și a celor săraci, de

¹ *Dicționar de economie*, ediția a doua, București, Editura Economică, 2001, p.98

contribuție pe măsura posibilităților fiecăruia la funcționarea societății în ansamblu².

Prin aprecierea bunăstării se creează o imagine a raportului dintre nevoile oamenilor și gradul de satisfacere a acestora având în vedere constrângerea bugetară, resursele limitate de care dispun, modul rațional de alocare a resurselor în vederea satisfacerii cât mai bine a nevoilor, nivelul de aspirații, dorințe, nivel de educație, pregătire profesională, etc. Toate acestea dau bunăstării o conotație subiectivă și rațională pe plan individual, ceea ce nu mai este valabil și la nivel social. În acest sens, bunăstarea socială nu coincide cu suma bunăstării indivizilor din societate.

6.1.1 Nivelul de trai – expresie a calității vieții

Condiția umană, stilul de viață, poziția socială, cultura, valorile și aspirațiile se cer abordate în contextul conceptului de nivel de trai.

Nivelul de trai reprezintă ansamblul condițiilor economice și noneconomice, sociale, culturale și politice pe care societatea le creează membrilor săi, dar și capacitatea, aptitudinile indivizilor de a-și satisface cât mai bine nevoile cu venitul lor. Aspectele definiției ale nivelului de trai sunt legate de: ***nivelul și evoluția veniturilor; nivelul și evoluția prețurilor bunurilor și serviciilor ce alcătuiesc consumul populației; nivelul și structura consumului de bunuri și servicii; condiții de muncă și petrecerea timpului liber; condiții de locuit; starea de sănătate și acces la serviciile de asigurare; educație și accesul la cultură și artă etc.***

Nivelul de trai are un caracter obiectiv, pentru că, se poate realiza numai în anumiți parametri. Pe măsură ce a evoluat știința și tehnica, parametrii luați în considerare (mediul natural, cadrul social, educație, sănătate, cadrul politic, economic etc.) au suferit o serie de modificări, conferindu-i în acest sens conceptului de nivelului de trai un caracter social-istoric. Astfel, odată cu evoluția umanității s-au modificat condițiile de viață, aspirațiile și nevoile oamenilor. Dacă acum câteva decenii, anumite condiții erau considerate ca fiind normale, s-ar putea ca astăzi, aceleași condiții să nu mai poată fi considerate normale. Astfel, nivelul de trai poate fi apreciat în contexte socio-economice, istorice și politice diferite, atât de la o etapă la alta, cât și de la o țară la alta. De exemplu, în societățile de tip socialist, aspirațiile individuale erau limitate de o serie de rațiuni social-politice și ideologice, având la bază principiul egalității sociale, anihilând motivația individului de a progresa și a obține performanțe. În timp ce, societatea capitalistă

² Ștefan Lanțoș, *Calitatea vieții umane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 20

a promovat și a stimulat cu o destul de ridicată eficiență motivul economic individual, arătând că resursele economice sunt legate de performanțele individuale, ducând în timp la creșterea calității indivizilor și implicit a societății în ansamblul său. Astfel, denumirea de *nivel de trai*, ne sugerează că suntem în fața unui concept evolutiv și care se referă la evaluarea unor condiții, care pot fi bune sau mai puțin bune pentru om, sau pot fi considerate suficiente pentru a atinge o anumită stare considerată normală.

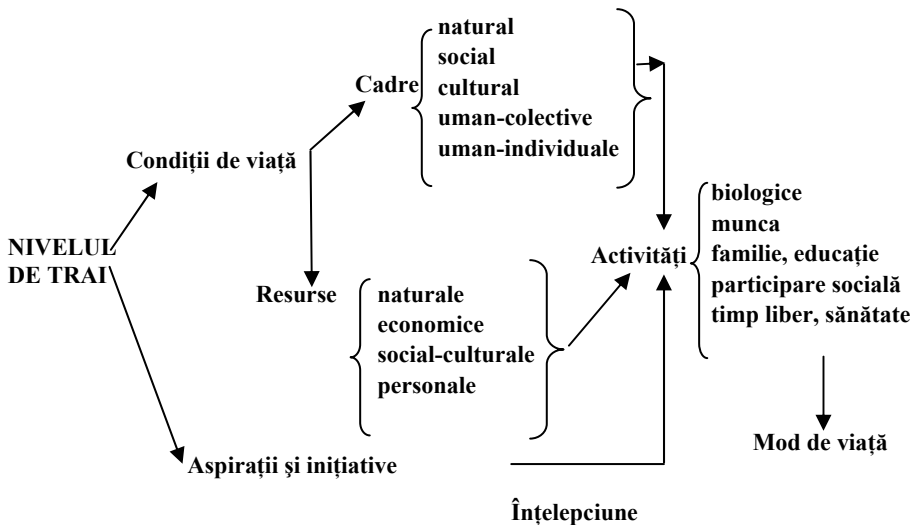
Nivelul de trai poate fi apreciat pe baza a două elemente distincte:

1. *Starea vieții oamenilor așa cum este ea la un moment dat.*
2. *Existența unui set de criterii (valori) în raport cu care starea vieții este evaluată ca fiind bună sau mai puțin bună.*

Starea vieții este expresia globală a tuturor condițiilor și activităților din care viața se compune: *calitatea mediului natural, calitatea habitatului, calitatea muncii, calitatea vieții de familie, calitatea timpului liber, calitatea educației, calitatea sănătății, calitatea participării la viața socială, calitatea serviciilor economice și sociale, calitatea mediului social* etc. Acestea, se referă, pe de o parte, la condițiile naturale, economice, social-politice, culturale etc. care afectează omul, iar pe de altă parte, la activitățile umane, începând cu cele biologice-elementare, legate de hrană, adăpost, odihnă și sfârșind cu activitățile legate de viața de familie, de muncă, de participare la cultură, cunoaștere, etc. care compun propriu-zis viața umană (vezi schema 6.1).

Structura nivelului de trai

Schema 6.1

În analiza stării vieții apare o dificultate și anume determinarea granițelor acestora: ***Ce condiții afectează sau nu viața unei persoane și în ce măsură? Sau până la ce grad o condiție poate fi considerată normală și care sunt cotele normale admise?***

Calitatea mediului natural este o condiție foarte importantă a dezvoltării armonioase a ființei umane. El poate afecta diferite sfere ale vieții umane, începând cu procesele biologice și sfârșind cu activitățile de ordin recreativ-estetic, dar percepția poate fi diferită de la o persoană la alta. De exemplu: o persoană poate fi afectată subiectiv puternic, până la obsesie, de efectele poluării unei întreprinderi chimice care se află în apropierea locuinței lui, pe când o altă persoană, nici nu se gândește și nu face nici o legătură dintre fabrica din zonă și poluarea mediului natural care i-ar putea afecta sănătatea. Astfel, importantă este nu numai semnificația obiectivă a unei condiții, ci și raportarea subiectivă la ea, conștientizarea impactului unei condiții asupra vieții. Conștiința amenințării și insecurității este o componentă importantă a vieții fiecăruia, afectând și alte componente.

În ceea ce privește munca, în literatura de specialitate sunt utilizați termenii de „***calitate a vieții în muncă***” sau „***calitatea umană a muncii***”. Aici, sunt incluse, atât condițiile fizice de muncă, de transport la și de la locul de muncă, diferitele avantaje personale care sunt derivate din procesul muncii (remunerații, poziție socială, funcții etc.), cât și activitatea propriu-zisă de muncă. Pentru cel care dorește să se implice mai mult la conducerea întreprinderii din care face parte, posibilitățile efective de participare sunt foarte importante, iar lipsa lor generează frustrări, în timp ce participarea îi va aduce o mare satisfacție și poate îi va schimba viața. Pentru o altă persoană care nu dorește să se implice în conducerea întreprinderii, acest lucru nu îl interesează și nu îl va afecta în mod direct, dar din punct de vedere obiectiv, modul în care va progresa întreprinderea îl va afecta și pe el, chiar dacă el nu este conștient de acel lucru. Lipsa de interes față de un anumit lucru va determina o diferență substanțială între viața sa și viața celui orientat spre o participare activă.

Condiția de viață a indivizilor depinde și de ***cadrul macro-social***, adică de starea societății căreia fiecare îi aparține și de starea întregii societăți la nivel internațional. În România, societatea se confruntă cu o serie de schimbări, începând de la tipul de organizare socială de tip socialist la tipul de organizare socială și politică de tip capitalist, schimbări în metodologia de organizare și conducere a vieții economice, politice și legislative, precum și schimbări la nivelul gradului de civilizație. Din punct de vedere cultural, față de perioada comunistă gradul de dezvoltare culturală a colectivității a înregistrat un trend pozitiv datorită diversificării metodelor de informare și documentare, dar fiind într-o perioadă de tranziție sectorul cultural a avut de suferit, pentru că posibilitățile oamenilor

de acces la aceste valori s-au redus, neavând resurse suficiente nici măcar pentru satisfacerea nevoilor fiziologice la un nivel considerat decent.

Cadrul uman-colectiv vizează relațiile dintre membrii societății, dar și participarea la realizarea diferitelor obiective sociale. În România, în ultimul timp, relațiile dintre membrii societății s-au deteriorat, primând individualismul. Nu există o bună comunicare între oameni, începând de la familie și până la oamenii de pe stradă, vecini, prieteni, etc. Acest lucru nu poate avea decât consecințe negative asupra progresului economic și social. Dacă apare invidia, răutatea, egoismul, oameni antrenați într-o concurență lipsită de orice scrupule, dorința de a-l distruge pe celălalt, toate acestea nu pot să însemne decât o acțiune negativă, în evoluția dezvoltării umane. Și mai mult, aceste conflicte la nivel de indivizi pot să creeze conflicte la nivel de societate și între societăți, sub formă de revolte, lupte și conflicte permanente care nu duc decât la regresul condiției umane.

În **cadrul uman-individual** este analizat individul din punct de vedere fizic, biologic, psihologic cât și din punct de vedere al capacităților intelectuale și morale. Aici intră starea de sănătate, frumusețea fizică, gradul de inteligență, tonusul vital, capacitatea de a te bucura de viață, de a stabili relații cu semenii tăi, etc. Toate acestea depind de mediul familial (educație, posibilități de stimulare a unor aptitudini, cultură etc.), dar și de mediul social (școala, profesia, prieteni, instituții etc.) fiind într-o relație de interdependență.

Toate aceste cadre pot afecta pozitiv sau negativ viața. Analizând aceste cadre pentru țara noastră, credem că ne încadrăm într-o acțiune negativă cu tendințe de ameliorare a acestora.

Pentru buna desfășurare a vieții avem nevoie de **resurse**, adică totalitatea elementelor care se folosesc la producerea bunurilor materiale și spirituale, pe care individul le găsește în mediul său de viață și pe care le poate folosi în construcția propriei sale vieți. Acestea sunt de natură economică, naturale, social-culturale și personale. **Resursele economice** se referă la mijloacele financiare de care fiecare individ dispune, cât și de bunurile și serviciile la care au acces. **Resursele naturale** cuprind toate componentele cadrului natural de care ne putem bucura și beneficia în vederea recreării și refacerii forței de muncă. **Resursele social-culturale** constau în capacitatea societății de a crea noi locuri de muncă, de a înființa școli și universități, de a asigura o protecție socială adecvată pentru toți cetățenii; capacitatea societății de a stimula activitatea culturală a tinerilor prin diversificarea obiectivelor culturale: muzee, săli de concerte, teatre, cinematografe, emisiuni de radio și televiziune, mass-media, acces la internet etc. **Resursele personale** sunt reprezentate de capacitățile fizice, psihice, intelectuale proprii fiecărui individ așa cum există ele la un moment dat și pe baza cărora ne construim fiecare viața. Aceste resurse pot fi atribuite prin bagajul ereditar cu care fiecare se naște, dar și dobândite prin capacitățile native și prin efortul fiecăruia de a-și depăși condiția și

mediul. Resursele pot fi căutate și fructificate sau pot rămâne nedescoperite și neutilizate.

În acest context este foarte important să identificăm acele elemente care afectează negativ viața noastră, de a le elimina și de a cultiva acele caracteristici ale mediului natural și social care au influențe pozitive.

Viața noastră nu depinde numai de condițiile de viață, ea mai depinde și de aspirațiile, dorințele, de direcțiile în care căutăm să ne desfășurăm viața, precum și de efortul pe care îl facem pentru a avea un anumit mod de viață, într-un cuvânt de **înțelepciune**. Înțelepciunea fiecărui individ, alegerea cursului vieții și pricepera de a-l realiza pe acesta în condițiile existente și cu resursele disponibile, reprezintă un factor esențial al calității vieții. Fericirea sau nefericirea depinde de atitudinea fiecăruia dintre noi, de modul cum ne construim viața indiferent de sferile vieții (familie, timp liber, educație, participare la viața socială etc.). De exemplu: munca pe care fiecare o depune în cadrul unei activități economice depinde de o serie de condiții, cum ar fi cele fizice, tehnice, sociale și umane, dar mai depinde și de inițiativa personală. Există o mare diferență între o muncă făcută cu pasiune, cu responsabilitate și cu o pricepere mereu cultivată, în raport cu o muncă prost făcută, fără interes și dorință de perfecționare. Un alt exemplu: petrecerea timpului liber, există o multitudine de posibilități de a petrece timpul liber, dar depinde de fiecare ce alege, fie să-și petreacă timpul liber în fața televizorului sau să citească o carte, să meargă la o piesă de teatru, sau să facă sport, și exemplele pot continua. Astfel, între condiții și inițiativă există o intensă interacțiune, individul poate construi și modifica într-o anumită măsură mediul său de viață.

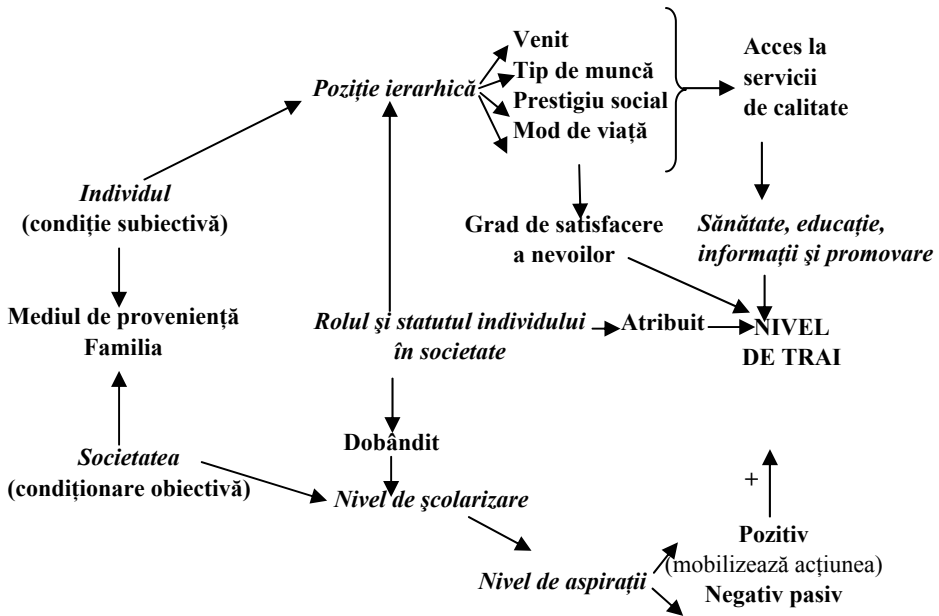
Nivelul de aspirații poate fi privit în două sensuri: unul pozitiv activ, care mobilizează acțiunea, energiile pentru a spori efortul de obținere a condițiilor favorabile și al doilea sens poate fi negativ pasiv, atunci când acțiunea nu este posibilă și apare ca neputință, amărăciune, dezamăgire, disperare. De asemenea, nivelul de aspirații depinde de condiții, dacă ele sunt **favorabile** nivelul aspirațiilor crește ceea ce va asigura creșterea și dezvoltarea umană. În condiții **nefavorabile**, nivelul aspirațiilor va asigura doar adaptarea. Astfel, nesatisfacerea necesităților umane generează o stare psihologică, la care psihicul și-a dezvoltat un mecanism adaptiv la insatisfacție și anume **toleranța** – scăderea reacției negative la frustrare. Această toleranță îl va ajuta pe om să treacă mai ușor peste anumite momente dificile din viața lui și să reacționeze pozitiv în vederea rezolvării lor. De asemenea, sursele nefericirii provin și din modul de organizare al societății, deoarece comportamentul omului depinde într-o mare măsură de condițiile obiective în care trăiește. Condițiile vitrege de viață, război, situații economice

dificile, tensiuni sociale distructive sunt de natură a nu favoriza dezvoltarea capacității individuale de organizare a vieții. De exemplu: criminalitatea sau comportamentul indivizilor care recurg la astfel de fapte a fost asociat cu anumite condiții sociale anormale. Astfel, sociologul american **R.K. Merton**³ formulează în acest sens o definiție a comportamentului anormal: „**acesta reprezintă răspunsul unui comportament normal la condiții anormale**”. În acest sens, se impune instaurarea unei ordini sociale echitabile, care să asigure perfecționarea condițiilor obiective de viață, reprezentând instrumentul esențial al ridicării nivelului de trai.

Cu ajutorul criteriilor de evaluare, putem aprecia pozitiv sau negativ calitatea vieții unei persoane sau colectivități. Numai că, în această apreciere apar o serie de dificultăți, deoarece criteriile de evaluare au largi variații, atât de la un individ la altul, cât și de la o societate la alta, în funcție de o serie de factori: educație, școala pe care o urmează, profesie și grad de pregătire, calificare, nivelul venitului, statutul social, nivel de aspirații, clasă socială din care face parte etc. (vezi schema 6.2).

Criterii de evaluare în stabilirea nivelului de trai

Schema 6.2

³ R.K. Merton, *Social theory and social structure*, Glencoe, Free Press, 1949

Pornind de la reprezentarea din schema 6.2, putem observa că, aprecierea calității vieții, pe de o parte, este făcută în funcție de tipul de societate (criteriile de evaluare sunt diferite de la o colectivitate la alta), iar pe de altă parte, de nivelul de aspirații al fiecărui individ din societatea respectivă. Aprecierea calității vieții, de foarte multe ori, este subiectivă, pentru că fiecare atribuie o importanță mai mare sau mai mică unui anumit criteriu de evaluare în funcție de sistemul fiecăruia de nevoi și aspirații. Deși, lista criteriilor de evaluare este universală, configurația concretă a fiecărui criteriu este diferită. De exemplu: nevoia de informare și cunoaștere permanentă este mult mai mare în cazul unui profesor decât în cazul unui muncitor. Pornind de la această nevoie, profesorul trebuie să citească mai mult, să-și cumpere un calculator, să aibă acces la internet, să meargă în biblioteci, să participe la viața culturală, să participe la sesiuni și cercuri deschise, etc. Muncitorul are și el nevoie de informare, de cultură, dar limitat la sistemul său de nevoi, aceasta având o pondere și o importanță mai mică. Astfel, nivelul de aspirații devine esențial pentru teoria calității vieții și se referă tocmai la diferențele de intensitate, de evoluție a nevoilor în cadrul unei colectivități.

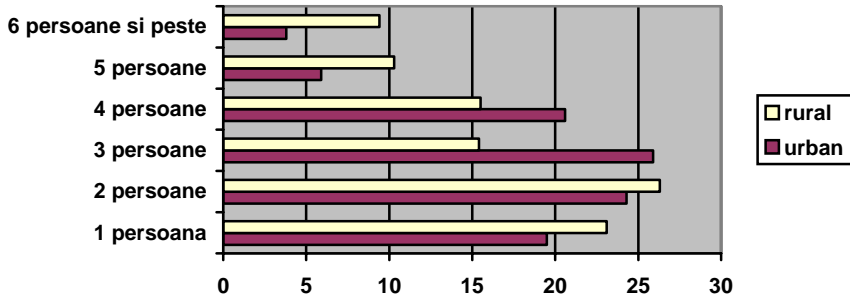
Concluzionând, putem spune că acest concept de nivel de trai poate fi privit pe de o parte, dintr-o perspectivă subiectivă, iar pe de altă parte, dintr-o perspectivă obiectivă, cu implicațiile sale pragmatice în toate sferele activității economice și sociale. Modul în care alegem să trăim depinde de dorințele și aspirațiile fiecăruia, în strânsă corelație cu ansamblul de condiții și posibilități (resurse) create în contextul unei societăți.

6.1.1.1 Nivelul de trai în România

Condițiile actuale de viață din țara noastră și în mod special nivelul de trai pot fi înțelese analizând schimbările care au loc în complexul de premise ce le determină și le influențează. Realitatea arată că nivelul de trai în România este reflectat în mod extrem de diferit în funcție de mărimea veniturilor familiale lunare (anuale) și de mărimea fiecărei familii, în corelație cu cheltuielile de consum structurate pe produse alimentare, produse nealimentare și servicii. În țara noastră această corelație se poate urmări prin ancheta integrată în gospodării, în cadrul căreia se înregistrează în mod permanent, în baza unui eșantion reprezentativ de circa 36.000 de locuințe, amplasate în 501 de centre de cercetare din mediul urban și rural.

Un element esențial într-o astfel de analiză îl reprezintă mărimea și structura gospodăriilor. După mărime, analiza relevă că 25% sunt gospodării formate din două persoane, 21,3% din gospodării sunt formate din persoane

singure, 21,1% au în componență trei persoane, iar gospodăriile de șase persoane și peste reprezintă 6,3% din total (vezi Fig. 6.1).

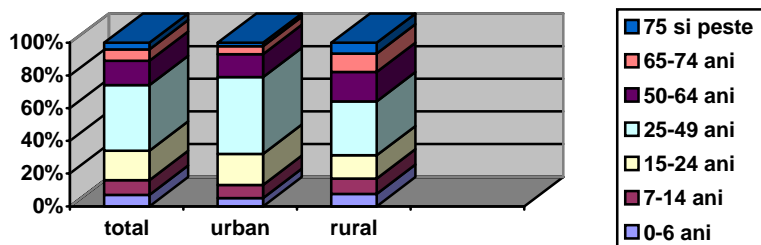

Sursa: AMIGO, 2003

Figura 6.1 Repartiția gospodăriilor după mărime, pe medii

După cum observăm în Fig. 6.1 aproape jumătate dintre gospodăriile din mediul urban sunt formate din trei sau patru membri (46,5%), pe când în mediul rural frecvența mai mare o au gospodăriile compuse din una sau două persoane (49,4%), iar cele formate din cinci și mai multe persoane sunt mai frecvente în mediul rural (19,7% față de 9,7% în mediul urban). Situația familiei poate fi determinată și după numărul de copii în întreținere, astfel cu cât numărul de copii crește cu atât situația familiei este mai grea. Astfel, din numărul total al gospodăriilor, numai 39,6% au copii în întreținere, dintre care circa 54% au un singur copil, 35% au 2 copii, iar în aproximativ una din zece gospodării există trei sau mai mulți copii. În mediul rural (37,5% au în întreținere copii) numărul gospodăriilor cu mai mulți copii este de aproape 4 ori mai mare decât în mediul urban (41,2% au în întreținere copii).

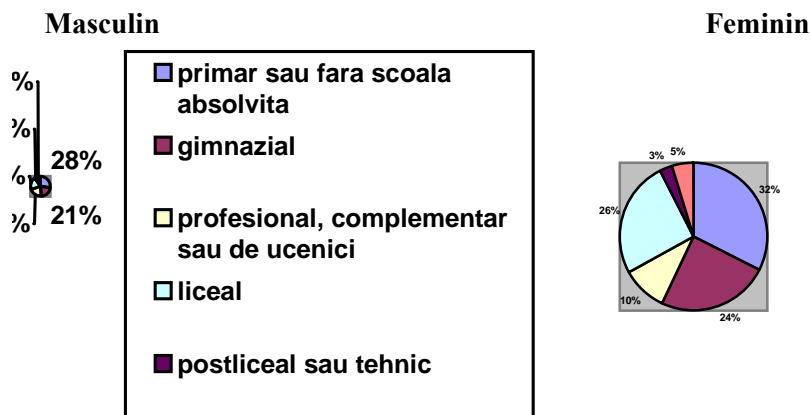
Din punct de vedere al vârstei capului gospodăriei, majoritatea gospodăriilor (56%) sunt conduse de persoane de 50 de ani și peste, 42,6% sunt conduse de persoane între 25-49 de ani și 1,4% sunt conduse de persoane tinere între 15-24 ani (vezi Fig. 6.2).

Sursa: AMIGO, 2003

Figura 6.2 Structura populației după grupa de vârstă, pe medii

O condiție necesară pentru asigurarea unui standard de viață mai ridicat este preocuparea constantă pentru instruire, pentru că s-a demonstrat că cei care au un nivel ridicat de instruire obțin venituri mai mari și au un nivel de trai mai ridicat. În România cam o treime din populație au un nivel de instruire mediu, peste un sfert au absolvit liceul sau cursuri postliceale și aproape 6% din totalul populației au studii superioare (vezi fig. 6.3).

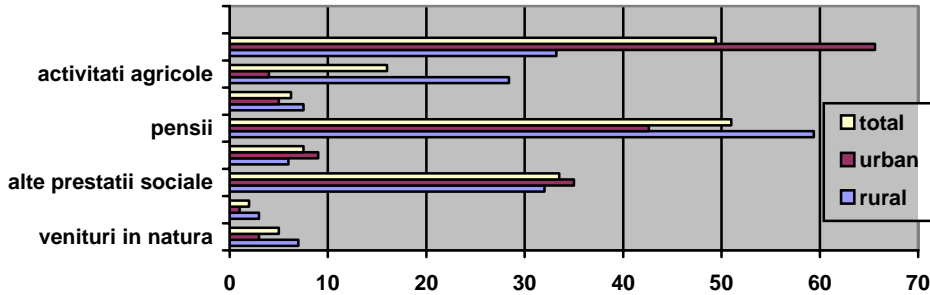

Sursa: AMIGO, 2003

Figura 6.3 Structura populației după nivelul de instruire, pe sexe

Nivelul de trai poate fi analizat prin prisma veniturilor populației care evidențiază adâncirea neregularităților, precum și creșterea discrepanțelor între diferite categorii de persoane. Creșterea veniturilor reale ale gospodăriilor este un important factor de creștere a nivelului de trai. Principalele surse de venit sunt obținute pe de o parte din muncă (salariu) și proprietăți, iar pe de altă parte din

transferuri sociale (pensii, ajutor de șomaj, alocații de sprijin, alocații pentru copii, burse școlare și alte venituri din asistență socială). După cum se observă în fig.6.4. cea mai mare pondere din total venituri o reprezintă veniturile din activități salariale (65,6% în gospodăriile din mediul urban și 33,2% în mediul rural), apoi veniturile din pensii (59,4% din mediul rural și 42,6% din mediul urban), 28,4% obțin venituri din agricultură, iar 7,5 din activități neagricole independente.

Sursa: Condițiile de viață ale populației din România, INS, 2003

Figura 6.4 Ponderea gospodăriilor după sursele de venit, pe medii

Structura pe niveluri de venit net diferă destul de mult în funcție de mediul de rezidență, în sensul că în mediul rural gospodăriile se concretizează în zona veniturilor mici. Astfel, ponderea gospodăriilor cu venituri sub 15 milioane de lei este de 3,2 ori mai mare în mediul rural decât în cel urban. Dacă în mediul urban, 73,2% dintre gospodării au venitul net de peste 30 milioane de lei, în mediul rural acest nivel este atins de numai 38,4% dintre gospodării (vezi Tabelul 6.1).

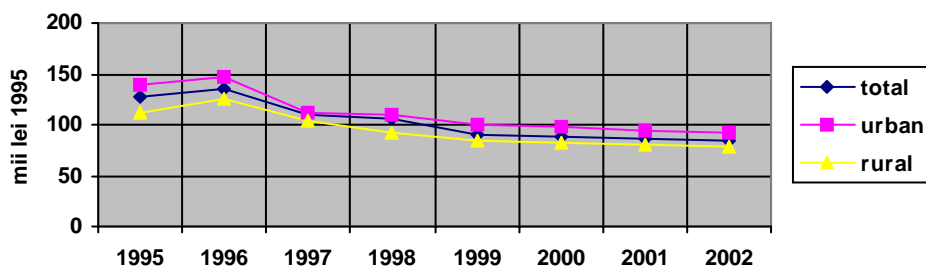
**Structura gospodăriilor după mediul de rezidență,
pe grupe de venit net realizat în ultimele 12 luni**

Tabelul 6.1

	Total gospodării	Urban%	Rural %
Până la 8.000.000 lei	7,5	2,3	14,2
8.000.001 – 15.000.000	11,3	6,1	17,9
15.000.001-30.000.000	23,2	18,4	29,5
30.000.001-60.000.001	31,8	37,0	25,1
peste 60.000.001	26,2	36,2	13,3
Total	100,0	100,0	100,0

Sursa: „Condițiile de viață ale populației din România”, INS, 2003

În ultimii ani, în termeni nominali veniturile totale au înregistrat o creștere continuă, însă în termeni reali, veniturile populației au cunoscut un trend ascendent în 1996 față de anul anterior și accentuat descendent în următorii ani (vezi fig.6.5).

Sursa: AMIGO, 2003

Figura 6.5 Veniturile reale ale populației (medii lunare pe o persoană)

Tendința generală de scădere reală s-a manifestat datorită nivelului ridicat al inflației și a sistemului de impozitare. Inflația se calculează în țara noastră pe baza prețurilor de consum al populației la produsele alimentare, nealimentare și servicii, care au înregistrat continue creșteri, rezultând o rată a inflației în creștere (vezi tabelul 6.2). În analiza efectului inflației asupra nivelului de trai trebuie luate în calcul și câștigurile medii ale populației în perioada analizată. Dacă raportăm indicele salariului mediu nominal la indicele prețurilor de consum, se poate constata că în luna noiembrie 2000 acest raport a fost de 103,1% față de luna precedentă, de 91,4% față de noiembrie 1999 și de 58,6%, comparativ cu luna octombrie 1990. După cum se observă în tabelul 6.2 dinamica veniturilor salariale reale a înregistrat tendințe descrescătoare în anul 2000- 2002 față de anul 1990.

Dinamica veniturilor salariale reale și a ratei inflației

Tabelul 6.2

1989=100	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Salariul minim net	80,7	52,5	36,2	33,4	33,8	35,5	26,3	28,6	25,4	26,1	23,1	23,7
Salariul mediu net	85,4	74,6	62,1	62,4	70,2	76,9	59,4	61,5	61,6	60,4	62,5	63,0
Salariul mediu/prag minim decent pe o persoană	148,1	128,7	107,1	107,4	121,0	132,5	102,3	106,0	106,1	104	103,5	102,5
Rata medie anuală a inflației	170,2	210,4	256,1	136,7	32,3	38,8	154,8	59,1	45,8	45,7	34,5	22,5

Sursa: Baza de date ICCV, 2003

Făcând o comparație între veniturile și cheltuielile bănești de consum ale gospodăriilor, între anii 1995-2002, se poate observa că, oamenii pentru a-și acoperii nevoile zilnice de trai și plățile obligatorii au utilizat aproape în totalitate veniturile disponibile, fără a se putea realiza economii semnificative, iar uneori au fost nevoiți să recurgă la împrumuturi (vezi Tabelul 6.3) sau o altă strategie adoptată în lipsa veniturilor este întârzierea la plata utilităților (energie, apă, combustibil), care pe termen lung conduce la acumularea de datorii, ce se poate solda cu restricții severe ale consumului de curent, vânzarea unor bunuri din gospodărie, evacuarea din locuință a chiriașilor, vânzarea locuinței etc. toate acestea afectând calitatea vieții celor în cauză.

Nivelul și structura veniturilor bănești ale gospodăriilor

Tabelul 6.3

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Venituri.bănești (lei/gospodărie)	294315	409878	820879	1276021	1673697	2267706	3884300	5018520
Chelt. bănești de consum (lei / gosp.)	211547	302952	625440	962602	1282411	1754878	2878963	3709874
Venituri - salariați	429653	608990	1228652	2008366	2740306	3853198	6293474	8073931
Cheltuieli - salariați	288305	416297	859140	1391031	1896280	2701017	4265943	5469156
Venituri - patroni	974871	1283083	2219723	3410096	4588532	5113794	7901926	11351845
Cheltuieli - patroni	588621	763551	1322226	2252645	2895696	5241775	675775	8756126
Venituri agricultori	168521	231588	482047	761134	927880	1251624	1832373	2587936
Cheltuieli agricultori	125771	193501	397394	629685	769300	1038287	1444155	1923029
Venituri - șomeri	18147	248274	633181	963358	1265931	1768039	2686500	3227799
Cheltuieli - șomeri	176061	241182	569186	847139	1149421	1603451	2451731	3018846
Venituri pensionari	196210	278736	563931	868537	1187281	1651068	2813775	3556191
Cheltuieli pensionari	155444	226237	476856	722252	995757	1366022	2217145	2837672

Sursa: Anuarul Statistic al României, 2000,2001, 2002, 2003

Astfel, cheltuielile populației de la un an la altul au crescut, iar nivelul absolut înregistrat fiind în mare măsură dependent de cel al veniturilor. Cheltuielile totale medii lunare pe o persoană au crescut până în 1996, după care au înregistrat un declin care reflectă o evidentă înrăutățire a stării materiale a populației și implicit a gradului de asigurare a traiului zilnic. După cum se poate observa și în Tabelul 6.4, în ultimii cinci ani familiile din România au avut în principal cheltuieli legate de strictul necesar și în special cheltuieli alimentare, astfel 75% din veniturile unei gospodării sunt destinate consumului și foarte puțin economiilor și investițiilor (datele din Tabelul 6.4 sunt rezultatele unei analize realizate pe un număr reprezentativ de gospodării pe 5 categorii - angajați, agricultori, pensionari, șomeri și patroni).

Structura cheltuielilor de consum pe gospodării în România

Tabelul 6.4

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
- alimentație și băuturi	44,3	45	46,4	44,1	40,5	41,3	42,2	40,1
- îmbrăcăminte și încălțăminte	14,6	13,8	11,6	11,1	9,3	8,2	7,7	7,8
- echipamente și electrocasnice	19,7	20,2	19,7	21,3	23,4	24,8	21,4	22,8
- chelt. ptr. sănătate și medicamente	2,3	2,7	3	3,4	3,7	3,8	3,5	3,6
- transport și telecomunicații	9	8	9,3	9,8	11,2	10,5	12	12,3
- cultură și sistem educațional	4,8	4,6	4,3	4,8	5	4,9	6,3	6,2
- alte cheltuieli	5,3	5,7	5,7	5,5	6,9	6,5	6,9	7,2
Total cheltuieli consum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2000, Anuarul Statistic al României, 2003

Datele din Tabelul 6.4, confirmă valabilitatea legilor formulate de Engel potrivit cărora, pe măsură ce scade potențialul economic al gospodăriei, crește ponderea cheltuielilor alimentare în defavoarea celor pentru cumpărarea mărfurilor

nealimentare și pentru plata serviciilor. În acest context, o structură a cheltuielilor de consum, în care pentru alimente și băuturi se alocă în medie peste 60%, evidențiază o populație săracă care nu-și permite decât în mică măsură alocarea unor sume semnificative pentru educație, cultură, sănătate, etc.

În ceea ce privește structura cheltuielilor alimentare în total cheltuieli de consum, pe tipuri de gospodării (vezi Tabelul 6.5), agricultorii dețin cea mai mare pondere 71,1%, șomerii 59,3%, și pensionarii 57%. Pentru produsele nealimentare, cea mai mare pondere o dețin salariații 27,5%, iar pentru plata serviciilor salariații cu 25,9% și șomerii și pensionarii cu 20,3%.

Structura cheltuielilor totale de consum, pe tipuri de gospodării, în 2002

Tabelul 6.5

	Total gospodării	Salariați	Șomeri	Agricultori	Pensionari
Chelt. ptr. prod. alimentare	53,2	46,6	59,3	71,1	57,0
Cheltuieli ptr. mărfuri nealimentare	24,7	27,5	20,4	20,3	22,7
Chelt. ptr. plata serviciilor	22,1	25,9	20,3	8,6	20,3

Sursa: Anuarul Statistic al României, 2003

În ceea ce privește structura cheltuielilor, pe medii de rezidență, cheltuielile alimentare dețin cea mai mare pondere în mediul rural de 64,7% (în anul 2002) și 46,7% în mediul urban, cheltuielile nealimentare au o pondere mai mare în mediul urban (25,3% în 2002), dar nesemnificativă față de mediul rural (23,7% în 2002), iar cheltuielile pentru plata serviciilor au o pondere mai mare în mediul urban cu 16,4% față de mediul rural (vezi Tabelul 6.6).

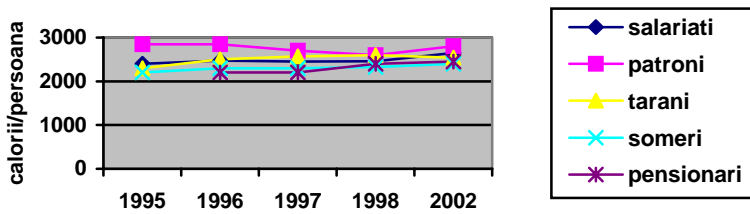
Structura cheltuielilor totale de consum, pe medii de rezidență

Tabelul 6.6

	URBAN						RURAL					
	1995	1998	1999	2000	2001	2002	1995	1998	1999	2000	2001	2002
Chelt. alimentare	58,8	56,5	62,9	62,0	49,2	46,7	62,1	58	72,3	75,4	67,1	64,7
Chelt. nealimentare	27,1	24,5	19,4	18,2	24,3	25,3	28,3	31,9	17,8	15,7	22,2	23,7
Chelt. servicii	14,1	19	17,7	19,8	26,5	28	9,6	10,1	9,9	8,9	10,7	11,6

Sursa: Tendințe sociale, CNS, 2003

Chiar dacă ponderea cheltuielilor alimentare este cea mai mare, consumul alimentar se caracterizează printr-un nivel relativ scăzut al produselor cu potențial energetic și nutritiv ridicat. Media consumului zilnic de calorii pe o persoană (vezi Fig. 6.6), deși a cunoscut o ușoară tendință de creștere nu a depășit pe total gospodării 2700 de calorii, baza alimentației (circa 78%) reprezentând-o produsele de origine vegetală.

Sursa: INS, Ancheta integrată în gospodării, 2003

Figura 6.6 Consumul mediu zilnic de calorii pe categorii de gospodării

Carnea și produsele din carne, brânza, laptele și celelalte produse de origine animală au contribuit cu doar 22% la asigurarea consumului zilnic al populației. La gospodăriile de pensionari, alimentația zilnică s-a bazat în cea mai mare parte pe cereale și produse din cereale, fasole, cartofi și alte legume, iar ponderea kaloriilor de origine animală nu a depășit media. Proporția cea mai mare s-a înregistrat la gospodăriile de patroni, unde veniturile sunt mai mari și varietatea sortimentală a produselor alimentare este mai mare orientată către produsele mai scumpe.

Cheltuielile pentru echipamente și electrocasnice au totalizat un procent de 22,8%, în anul 2002, din venitul familiei, pensionarii și agricultorii cheltuind în medie 25% din veniturile lor. Nivelul de trai al populației depinde în mare măsură de condițiile de locuit și de înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată, acesta fiind și un criteriu pe baza căruia se fac diferențieri ale categoriilor sociale și ale tipurilor de gospodării (vezi Tabelul 6.7).

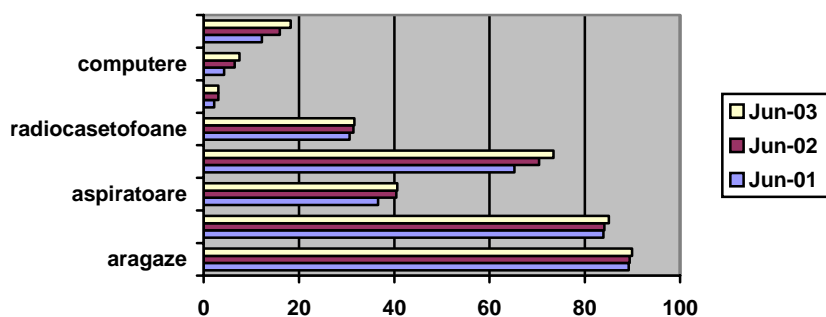
Ponderea gospodăriilor care dețin bunuri în proprietate, după tipul acestora, pe categorii de gospodării

Tabelul 6.7

	Locuință principală	Locuință secundară	Casă de vacanță	Grădină, vie	Teren intravilan	Teren agricol sau pădure	Acțiuni, obligațiuni
Gospodării de:							
Salariați	91,8	3,3	0,7	23,4	1,7	15,7	7,4
Patroni	92,9	11,7	6,4	37,6	8,4	23,6	12,7
Lucrători pe cont propriu în activ.agricole	86	4,0	-	39,8	2,7	26,1	8,9
Șomeri	90,5	2,4	2,2	24,0	-	17,6	3,2
Agricultori	94,9	1,4	0,1	85,3	11,4	75,6	5,2
Pensionari	95,9	2,1	0,7	41,8	2,9	31,6	5,3
Total gospodării	93,6	2,6	0,7	43,4	4,2	34,2	6,1

Sursa: Ancheta asupra Condițiilor de Viață, iunie 2001, ICCV

După cum se observă în tabelul 6.7, majoritatea gospodăriilor din România dețin în proprietate locuința în care trăiesc, puține gospodării dețin o a doua locuință sau o casă de vacanță (cea mai mare proporție o au gospodăriile de patroni 11,7%, respectiv 6,4%), circa jumătate dintre gospodării dețin teren sub diferite forme: grădină sau vie (43,4%), teren agricol sau pădure (34,2%), teren intravilan de construcție (4,2%) și 6,1% dețin acțiuni sau obligațiuni. În ceea ce privește înzestrarea gospodăriilor cu unele bunuri de folosință îndelungată, se constată că: 89,2% dintre gospodării au aragaz; 81,7% au frigider; 50,5% dețin cel puțin un aparat radio și 40,8% au mașină simplă de spălat rufe. Cu televizoare color sunt dotate 65,2% din total gospodării cu valori mai ridicate în mediul urban. Dotarea cu bunuri de folosință îndelungată mai „moderne” situația este prezentată în Fig. 6.7.

Sursa: AMIGO, 2003

Figura 6.7 Ponderea gospodăriilor după dotarea cu unele bunuri de folosință îndelungată, 2001-2003

Diferențele sunt destul de mari între mediul urban și mediul rural, de exemplu la deținerea de aspiratoare, în mediul urban 57,4% din gospodării au aspirator față de 10,2% din gospodăriile din mediul rural.

În privința deținerii de autoturisme, 32,% din gospodăriile din mediul urban au cel puțin un autoturism, spre deosebire de 14,8% din mediul rural. Pe categorii de gospodării, ponderea cea mai mare o au gospodăriile de patroni (83,7%), apoi la egalitate gospodăriile de salariați și lucrători pe cont propriu în activități neagricole (40,6%), urmate de gospodăriile de șomeri (15,5%), pensionari (15%) și agricultori (10,1%).

Analiza comparativă a dotării gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată și a intențiilor de cumpărare relevă faptul că nu există o relație invers proporțională între acestea, cum ar fi de așteptat, în sensul că acele produse întâlnite mai rar în dotarea gospodăriilor firesc ar fi să apară mai des între intențiile

de cumpărare. Aceasta conduce la ideea că necesitățile gospodăriilor se cantonează încă în sectorul bunurilor de folosință îndelungată de strictă necesitate.

Având în vedere că cea mai mare proporție a veniturilor sunt destinate cheltuielilor pentru hrană, îmbrăcăminte, locuință, adică pentru satisfacerea nevoilor fiziologice, populația alocă o sumă foarte mică pentru medicamente și sănătate (în medie 2%, scăzând la 1% în cazul agricultorilor și atingând 3% în cazul pensionarilor), precum și pentru cultură și sistemul educațional (3,5%). Acest fenomen apare datorită faptului că oamenii au venituri mici, iar venitul la marea majoritate a populației este alcătuit din salariu care în cea mai mare proporție se cheltuiește pentru alimente, îmbrăcăminte și locuință (mai mult de 80%), astfel că pentru alte categorii de cheltuieli rămân foarte puțini bani, uneori chiar deloc.

Nivelul de trai din România s-a deteriorat, în ciuda faptului că în ultimii zece ani au existat o serie de acțiuni concertate ale agențiilor guvernamentale la nivel central și ale organizațiilor finanțatoare. România începe să își recupereze treptat nivelul de creștere economică de dinaintea perioadei de tranziție, confruntându-se cu o înrăutățire a sărăciei.

6.2 Sărăcia și protecția socială

Sărăcia preocupă astăzi pe toată lumea: pe governanți și politicieni, pe analiștii vieții economice și sociale, dar și pe omul obișnuit, care suportă efectele acestui fenomen generalizat, devenind un mod de viață chiar și în țările dezvoltate.

Conceptul de sărăcie pare dificil de definit și greu de înțeles. Cu toate acestea însă, fenomenul sărăciei este vizibil, real. Multe întrebări și dileme au apărut în privința dimensiunilor acestui fenomen: *Câți săraci sunt? Care sunt persoanele sărace? Care sunt caracteristicile lor economice și demografice? Care sunt grupurile defavorizate din punct de vedere economic și social?*

Definirea sărăciei este importantă pentru cunoașterea proporțiilor fenomenului, a cauzelor și factorilor care o generează, iar pe această bază pentru combaterea propriu-zisă a sărăciei. În acest scop este necesar să se ajungă la un consens în legătură cu modul în care sărăcia și metodele acesteia de măsurare sunt definite.

În literatura de specialitate există o bogată și variată gamă de delimitări conceptuale din care ne propunem să trecem în revistă principalele definiții cu privire la sărăcie:

Cei aflați în sărăcie sunt indivizii și familiile ale căror venituri sau alte resurse, în special cele sub formă de pregătire școlară și profesională, condiții de

existență și patrimoniu material, sunt sub un nivel mediu al societății în care trăiesc⁴.

Sărăcia se caracterizează nu numai prin lipsa resurselor monetare, dar și prin ansamblul de lipsuri și handicapuri care sunt cumulate în cursul unei traiectorii personale. Sărăcia este un fenomen cultural care tinde din ce în ce mai mult să se instaureze, un mecanism care exclude de la viața economică și socială și de la participarea în cadrul societății a unei părți a populației. Sărăcia nu este o realitate nouă, problema nefiind numai de inegalitate între bază și vârf pe o scară socială (up/down), dar și a distanței dintre cei ce fac parte din grupul social și cei care sunt marginalizați (in/out)⁵.

Indivizii, familiile, grupurile de populație pot fi considerați săraci atunci când le lipsesc resursele (sau acestea le sunt insuficiente) pentru a-și putea obține hrana, să participe la activitățile sociale și să aibă condiții de viață și înlesniri obișnuite sau cel puțin să fie pe deplin încurajați și incluși în societatea din care fac parte⁶.

Sărăcia este o stare de lipsă permanentă a resurselor necesare pentru a asigura un mod de viață considerat decent, acceptabil la nivelul unei colectivități date. Săracii sunt aceia care nu se bucură de un nivel minim de trai compatibil cu demnitatea umană. Sărăcia este privită ca incapacitatea individului de a-și exercita drepturile politice, economice și sociale.

Definițiile utilizate la nivel internațional au o trăsătură comună, aceea că asociază nevoile individuale sau standardele de viață, cu un indicator al bunăstării. **„Se consideră că într-o anumită societate există sărăcie dacă una sau mai multe persoane nu ating acel nivel de bunăstare economică ce se consideră a fi un minim rezonabil în raport cu standardele societății respective”**⁷.

Studiile efectuate sub auspiciile **Oficiului Statistic al Comunității Europene (EUROSTAT)**, într-un amplu program de cercetare statistică privind sărăcia în țările Comunității Europene, pornesc de la o definiție adoptată prin Decizia Consiliului din 19 decembrie 1984, în care se precizează: **„săracii sunt acele persoane, familii și grupuri ale căror resurse (materiale, culturale și sociale)**

⁴ Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu, *Dicționarul de sociologie*, București, Editura Babel, 1993

⁵ Teșliuc, Camelia Mihaela, Pop, Lucian, Teșliuc, Emil Daniel, *Sărăcia și sistemul de protecție socială*, București, Editura Polirom, 2001

⁶ Molnar M., *Elemente ale strategiei de combatere a sărăciei*, Revista Română de Economie, anul V, vol. 5, nr. 1-2, 1995

⁷ Dinculescu V., Chirca C. (coord.), Câmpeanu M., Gheorghe D., Ivan-Ungureanu C., Molnar M., Panduru F., Pop M., *Sărăcia în România. Dimensiuni și factori*, în: *Sărăcia în România. 1995-1998*, București, 1999

sunt atât de reduse încât, îi exclud de la un nivel de viață minim acceptabil în statele în care trăiesc”⁸.

Această formulare definește sărăcia în termenii lipsei de resurse. Din motive practice, nu a fost posibil să se extindă definiția sărăciei în sensul includerii explicite a componentelor culturale și sociale, motiv pentru care definiția ia în considerare numai resursele materiale. Cu cât sunt mai mari resursele individuale, cu atât familia și membrii ei sunt mai înclinați să cheltuiască pentru a atinge nevoi mai înalte (incluzându-le pe cele culturale).

Definiția sărăciei dată de **CERC** (Centrul pentru studiul veniturilor și costurilor) din Franța furnizează răspunsuri la aceste întrebări. Sărăcia combină trei premise: **un nivel de viață sub un minim acceptabil, o pierdere a autonomiei ce plasează individul în situația de dependență față de mediul în care trăiește și imposibilitatea ieșirii dintr-o (anumită) situație dată.**

Interesul arătat în studierea posibilităților de măsurare a sărăciei provine din convingerea experților că sărăcia nu este numai o consecință, ci un factor defavorabil al creșterii economice. O supraestimare a sărăciei ar duce la o alocare a resurselor (prin transfer) către un segment de populație care nu este îndreptățit să beneficieze de acestea, în timp ce o subestimare ar însemna o alocare insuficientă de resurse și excluderea unei anumite părți a populației de la protecția socială.

Aspecte definitorii ale conceptului de sărăcie

Într-un raport recent al Băncii Mondiale referitor la situația sărăciei în România se conturează răspunsul la întrebarea „**Cine sunt săracii?**”, pornind de la anumite **caracteristici ale populației sărace**⁹:

Mărimea gospodăriei și sărăcia. Riscul de a fi sărace este mai mare pentru gospodăriile mari, dar mărimea gospodăriei nu constituie un element determinant al sărăciei. În 2002 rata sărăciei și cea a sărăciei severe în rândul familiilor numeroase (alcătuite din 5 sau mai mulți membri) a fost mai ridicată (49% rata sărăciei, față de 29% cât a fost media; și 23% rata sărăciei severe, față de o medie de 11%). Cu toate acestea, ele nu reprezentau decât 47% din totalul populației sărace și doar 57% din cea extrem de săracă. Se poate deduce că, utilizarea mărimii gospodăriei ca țintă pentru transferurile către săraci ar conduce la erori mari prin includere și excludere.

⁸ Molnar M., *Elemente ale strategiei de combatere a sărăciei*, Revista Română de Economie, anul V, vol. 5, nr. 1-2, 1995

⁹ Zamfir, Cătălin, coordonator, *Dimensiuni ale sărăciei '94*, Academia Română, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Editura Expert, 1995; datele estimate de Banca Mondială, AMIGO și AFB, 2003

Numărul copiilor și sărăcia. În România aproximativ jumătate din gospodăriile au copii. Dintre gospodăriile cu copii, 51% au un copil, 35% au doi copii, și 14% au 3 sau mai mulți copii. Cu cât numărul copiilor este mai mare, cu atât crește și riscul familiilor de a fi sărace – moderat până la doi copii, dar accentuat de la 3 în sus. Această diferență se observă chiar și după efectuarea ajustărilor pentru cheltuielile mai mici pe care le comportă un copil față de un adult. Deși procentul familiilor cu mai mult de 3 copii, în totalul populației sărace, nu este ridicat, două treimi sunt sărace. Apoi, riscul familiilor cu unul sau doi copii, de a fi sărace, crește în cazul familiilor monoparentale. Familiile monoparentale se confruntă cu un risc de sărăcie mai ridicat decât cele cu doi părinți; și deși primele nu reprezintă decât 11% din totalul persoanelor sărace (sau extrem de sărace), riscul de a fi sărace este cu 30%-50% mai mare decât al familiilor în care sunt doi părinți.

Vârsta și sărăcia. Se constată că, pe categorii de vârstă, cei care se confruntă cu cel mai ridicat risc de sărăcie sunt copiii, în special la vârsta adolescenței 15-24 ani (Tabelul 6.8). Faptul se datorează pe de-o parte ratei de dependență ridicate în cadrul acestei grupe și pe de altă parte numărului mai mare de copii în familiile sărace. O serie de variabile precum vârsta capului gospodăriei, mărimea gospodăriei și numărul copiilor indică, în bună parte, aceeași categorie de gospodărie. Din 1995, riscul relativ de sărăcie a scăzut pentru vârstnici, ca urmare a reformelor sistemului de pensii din perioada 2000-2002, iar pentru copii riscul a crescut constant.

Evoluția riscului de sărăcie în funcție de vârstă 1996-2003

Tabelul 6.8

VÂRSTĂ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
0-6	0,30	0,24	0,35	0,35	0,39	0,42	0,38	0,35
7-14	0,27	0,21	0,32	0,34	0,37	0,41	0,34	0,34
15-24	0,32	0,27	0,38	0,38	0,41	0,45	0,39	0,37
25-34	0,20	0,16	0,25	0,26	0,29	0,31	0,27	0,25
35-44	0,20	0,16	0,25	0,26	0,29	0,33	0,26	0,25
45-54	0,21	0,18	0,27	0,27	0,29	0,31	0,26	0,24
55-64	0,23	0,17	0,27	0,27	0,27	0,30	0,24	0,23
65 și peste	0,31	0,22	0,34	0,34	0,35	0,35	0,32	0,29

Sursă: Estimări ale Băncii Mondiale pe baza AIG 1995-2000 și ABF 2001-2003

Diferența de sex și sărăcia. La nivel individual, nu se constată diferențe în rata sărăciei în funcție de sex pentru întreaga perioadă. Dar gospodăriile al căror cap este femeie se confruntă cu un risc de sărăcie mai mare decât cele al căror cap este bărbat (34% față de 28%) datorită ponderii mai mari de gospodării monoparentale și văduve cu pensii de urmaș mici din prima categorie. Per total, ponderea gospodăriilor al căror cap este femeie aflate în sărăcie sau în sărăcie severă este 21%. Diferența riscului relativ de sărăcie dintre gospodăriile al căror

cap este femeie și cele al căror cap este bărbat s-a redus constant în perioada 1996-2003, cea mai accentuată reducere înregistrându-se în 2003.

Gospodăriile al căror cap este femeie se confruntă nu numai cu un risc sporit de sărăcie, dar și cu o capacitate mai mică de ieșire din sărăcie (Tabelul 6.9). Cele mai vulnerabile categorii de gospodării al căror cap este femeia sunt cele din mediu rural și cele în vârstă. Este de așteptat ca aceste categorii să se suprapună în bună parte, dată fiind îmbătrânirea populației rurale în România. În majoritatea cazurilor, gospodăriile al căror cap este o femeie în vârstă sunt alcătuite dintr-un singur membru care nu poate lucra pământul și nici un primesc nici un fel de sprijin.

Riscul de sărăcie permanentă (%) în funcție de mediul de rezidență și sex

Tabelul 6.9

	BĂRBAȚI	FEMEI	TOTAL
Pe grupe de vârstă a capului gospodăriei			
15-39	6,3	6,9	6,4
40-48	9,8	8,8	9,7
49-58	9,8	10,9	10,0
59-67	8,6	9,9	8,9
68 și peste	9,9	17,4	12,9
<i>Pe mediu de rezidență</i>			
Urban	3,9	6,2	4,4
Rural	13,3	18,4	14,4
Național	8,8	12,4	

Sursa: Estimări ale Băncii Mondiale, AIG 2000-2003

Nivelul de educație și sărăcia. Riscul de sărăcie se reduce substanțial pe măsură ce nivelul de educație crește. Riscul de a fi sărac este de 67% pentru o gospodărie al cărei cap nu are nici un fel de studii. Această categorie reprezintă 7% din totalul celor sărace și 10% din al celor extrem de sărace. Majoritatea celor săraci este alcătuită din gospodării al căror cap este doar absolvent de gimnaziu sau școală profesională. Riscul relativ de sărăcie al gospodăriilor având drept cap o persoană fără studii s-a redus după 1998. Gospodăriile al căror cap este un absolvent de școală profesională o duc tot mai greu de la un an la altul datorită pregătirii care nu corespunde cerințelor impuse de restructurarea industriei din România. Riscul de sărăcie a rămas constant pentru gospodăriile al căror cap are studii liceale sau universitare.

Ocupația capului gospodăriei și sărăcia. Pe tot parcursul perioadei, gospodăriile al căror cap își realizează venitul în economia formală, precum patronii și salariații, au avut cea mai redusă rată a sărăciei. Pensionarii, în special cei cu pensie de asigurări sociale pe baza muncii prestate în economia formală, sunt pe locul trei în ordinea riscului de sărăcie. Gospodăriile al căror cap este șomer sau

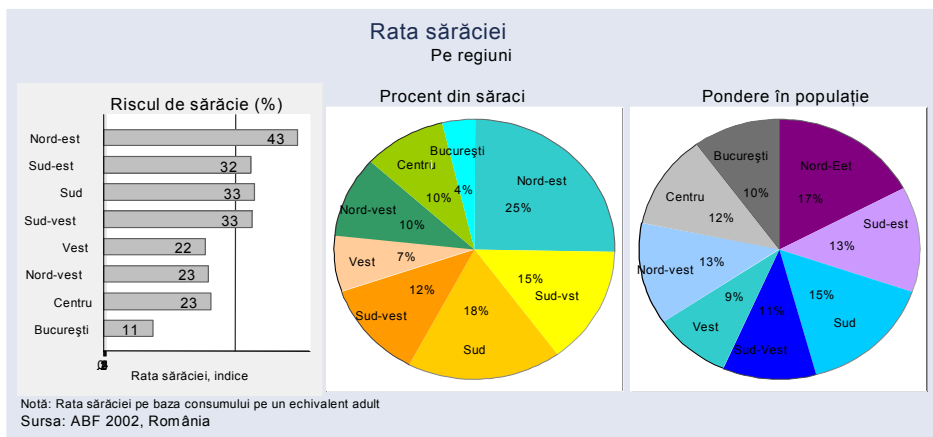
lucrează în economia informală – ca agricultor sau lucrător pe cont propriu în activități neagricole – se confruntă cu cel mai ridicat risc de sărăcie, între 50% și 61%. Riscul ridicat de sărăcie al celor care desfășoară activități cu caracter informal sugerează că statutul de lucrător pe cont propriu este pentru mulți nu o opțiune pentru urmărirea unei idei antreprenoriale, ci mai curând un tampon ocupațional cu rentabilitate scăzută. Împreună, aceste două grupe alcătuiesc 76% din populația săracă. În cadrul categoriei de salariați, riscul de sărăcie este mai ridicat pentru gospodăriile cu un număr mai mare de persoane în întreținere, cu un singur salariat, sau cu salarii mici (din activități agricole, comerț sau servicii). În cadrul categoriei de pensionari, gospodăriile care se susțin cu pensii de urmaș din mediul urban, precum și cele cu suprafețe mici de teren din rural, se află mai frecvent printre cele sărace.

Sărăcia și mediul de rezidență. Atât rata sărăciei, cât și numărul persoanelor sărace este mai mare în rural unde locuiește 46% din populație, decât în urban. În pofida unei tendințe constante în direcția convergenței, în 2002 riscul de sărăcie continua să fie de mai bine de două ori mai mare în mediul rural decât în cel urban (42% față de 18%). Săracii din rural reprezintă 67% din populația săracă.

Dimensiuni regionale ale sărăciei. Rata sărăciei diferă substanțial de la o regiune la alta (Graficul 6.1). Cel mai ridicat risc de sărăcie este localizat în regiunea nord-est unde este cu 47% peste media națională (cel de sărăcie severă fiind cu 77% mai mare). În această regiune locuiește și cel mai mare număr de persoane sărace (25% din populația săracă și 30% din cea extrem de săracă). Capitala București are cel mai redus risc de sărăcie, aproximativ o treime din media pe întreaga țară. După 1996, diferențele regionale în ceea ce privește sărăcia și sărăcia severă s-au redus ușor.

Riscul de sărăcie, pe regiuni

Graficul 6.1

Factori specifici sărăciei

Cunoașterea factorilor care produc și susțin sărăcia este foarte importantă pentru a întreprinde măsuri cât mai eficiente de prevenire și combatere a acestui fenomen care ia o amploare tot mai mare. Potrivit literaturii de specialitate principalii factori generatori de sărăcie se pot grupa în mai multe categorii¹⁰, și anume:

- Factori structurali generali;
- Factori globali conjuncturali;
- Factori derivați;
- Factori de politică socială;
- Factori determinanți

Factori generali:

- existența dezechilibrelor economice care pot genera polarizări mari de venituri;
- capacitatea limitată a economiei de a crea noi locuri de muncă aducătoare de venit;
- sistemul de distribuție și redistribuire a veniturilor inechitabil;
- creșterea producției unor bunuri și servicii prin efort propriu (pentru autoconsum);
- incapacitatea de muncă a unor indivizi ca urmare a unui handicap, accident, boală etc.

Factori globali conjuncturali:

- capacitatea economiei de a produce suficient de eficient;
- incapacitatea diferitelor configurații economice sectoriale/locale de a produce venituri (sărăcia agricultorilor, sărăcia meșteșugarilor tradiționali, sărăcia în anumite zone);
- existența unor condiții instituționale și tehnice care blochează activități pe cont propriu;
- discriminarea pe diferite temeuri: etnice, religioase, sex, vârstă, etc.

Factori derivați – cultura și sistemul social al sărăciei

- tulburări de comportament (dependență de alcool, droguri), stil de viață neadaptat exigențelor pieței muncii;
- adaptarea la situația de sărăcie;
- nivel de aspirații scăzute;
- deficit de capital uman – lipsa de educație și calificare; investiție scăzută în formarea copiilor;

¹⁰ Strategia națională de prevenire și combatere a sărăciei. Recomandări și soluții alternative, România, 1998

- situații personale care reduc șansele de reușită (ex: persoanele eliberate din închisoare);
- lipsa de oportunități pentru tineri;
- dezechilibre între aspirații și posibilități;
- manifestarea culturii sărăciei (descurajare, demoralizare, lipsa capacității tehnice și de disciplină a muncii etc.);
- deficiențe de socializare;
- mediul social incitant la comportamente și stiluri de viață contraproductive;
- acumulări de lipsuri,
- stil de consum neadecvat resurselor;
- deficit de capacități sociale (lipsa de încredere reciprocă, competiția de tip junglă, exploatarea reciprocă, etc.).

Factori de politică socială:

- deficit de securitate/protecție socială;
- crizele sistemului de securitate socială;
- incapacitatea colectivității de a proteja membrii săi de deposedare criminală a propriilor resurse (vârstnici care rămân fără locuințe datorită înșelătoriei, hoția, corupția etc.);
- incapacitatea sistemului de protecție socială de a proteja împotriva efectelor diferitelor calamități naturale;

Factori determinanți:

- venitul;
- șomajul;
- nivelul de instruire și educație;
- mărimea gospodăriei;
- numărul de copii aflați în întreținere în gospodărie.

Factorii prezentați sugerează cu claritate că direcțiile de acțiune care sunt avute în vedere trebuie să nu se reducă în nici un fel la suportul social al persoanelor aflate în sărăcie, ci trebuie să conțină posibilități de acțiune asupra factorilor generatori.

6.2.1 Sărăcia – fenomen multidimensional

Sărăcia este un fenomen multidimensional, pentru că, nu este abordată numai dintr-un anumit punct de vedere, ci presupune o multitudine de abordări: economice, psihologice, sociologice, culturale etc.

Abordarea economică vizează posibilitatea de câștig, referindu-se în special la venit și avere, care sunt apreciate drept cauzele principale ale sărăciei. Dar sărăcia nu este asociată strict cu veniturile actuale, sunt multe situații în care,

între anumite limite, variația sărăciei nu este în funcție strictă de venituri: sunt situații în care deficitul de venituri actuale este compensat de acumulările de bunuri din trecut și de configurația nevoilor mai scăzute, sau dimpotrivă, venituri mai ridicate sunt asociate cu sărăcia.

Abordarea psihologică se concentrează asupra efectelor psihologice ale privațiunii, și include: desconsiderarea propriei persoane, diferite probleme de sănătate mintală, aspirații și motivație scăzută etc.

Abordarea sociologică prezintă relația individ-societate în care trăiește. Se concentrează pe valorile și normele din societate, pe efectele acestora asupra individului sărac, pe participarea la activitățile comunității, pe integrarea în viața politică, pe rolul unui grup de referință etc.

Aceste abordări se intercondiționează reciproc, pentru că restricțiile materiale au urmări asupra vieții, socializării, educației, contextelor sociale, psihosomaticii, capacității de concentrare, problemelor învățării etc. Astfel, interdependențele diferitelor grade de influență indică un model sistemic interacțional al „**Pentagonului sărăciei**” – care consideră sărăcia ca un complex multidimensional de probleme.

Dacă discutăm despre sărăcie ca fenomen social și ca mod de viață, trebuie să avem în vedere două dimensiuni: **cea obiectivă și cea subiectivă** a lipsurilor existențiale, adică prezentarea condițiilor obiective de viață și un model de prelucrare subiectivă a celor în cauză.

Sărăcia nu este recunoscută deschis, ci este suportată în liniște. Rușinea și sentimentul de vinovăție față de ceilalți te fac mut, astfel încât, pe baza unei comunicări deficitare, abia dacă se ajunge la o interacțiune și la o înțelegere reciprocă între cei înstăriți și cei săraci.

Schimbările condiționate social, structural, crizele economice, precum piețele globale, tehnicizarea, raționalizarea, șomajul în masă, migrația și măsurile de economisire au dat naștere, în ultimii ani, unei „sărăcii noi”, care a produs noi situații de sărăcie pentru grupuri atipice până în prezent. Prin aceasta, sărăcia s-a modificat structural și social; „sărăcia nouă” a cunoscut o triplare a situațiilor de lipsuri, care a dus la creșterea sărăciei în rândul copiilor (infantilizare 22,1%; copii ai străzii), la un procent ridicat de copii care se educă singuri (34,4%), cât și la lipsa adăposturilor, fenomenelor cuplate tot mai mult cu polarizarea socială și cu explozia socială. În cazul copiilor există în primul rând, pericolul handicapării ca urmare a sărăciei și a privațiunilor psihosociale.

Analiza subiectivă a celor atinși de sărăcie – studii și rapoarte documentate științific - indică demoralizare, un minim sentiment de autoapreciere, temeri pentru viitor, presiune și, în cazul tinerilor, tot mai multe acțiuni violente.

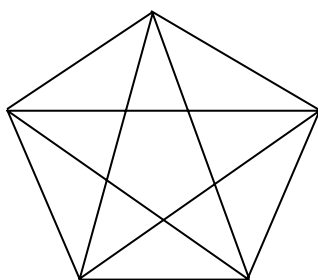
Modelul sistemic interacțional – Pentagonul sărăciei (din Tschumperlin, 1988)¹¹

Biografie/Personalitate

- Vârsta/Boli/Handicap/Infirmitate
- Capacități intelectuale deficitare
- Deficiențe de socializare
- Stigmatizare/Discriminare
- Pasivitate/Fatalism/Comportament maladiv
- Orizont de timp deficitar/Intoleranță la frustrare
- Exigență exagerată/Randament deficitar

Rețele sociale

- Pierderea sensului familiei și rudeniei
- Morbiditatea, criza familiei mici/Divorț
- Autoeducație
- Locuință anonimă, fără relații de vecinătate
- Lipsă de relații la locul de muncă

Păstrarea valorilor sociale

- Transformarea subsidiarității naturale în juridică-drepturi sociale în locul responsabilității interumane
- Dorința de autorealizare cu un scop, pe baza autonomiei personale
 - Câștigul de statut și sentimentul propriei valori prin consum
 - Randament extrem

Muncă/Venit

- Instruire deficitară/Instruire
- Raționalizarea proceselor de muncă
- Cerințe crescute de mobilitate geografică și profesională
- Lacune în sistemul de asigurare/alimente puține, necompenate, gratificații scăzute pentru copii
- Șomaj

Costuri/Consum

- Reclame agresive/nevoi exagerate de consum
- Educație/Credite
- Costuri ridicate de timp liber
- Costuri prea mari pentru satisfacerea nevoilor fundamentale (locuințe, asig. de boală, hrană)
- Costuri ridicate pentru educația copiilor

Restricțiunile materiale au urmări asupra vieții, socializării, educației, contextelor sociale, psihosomaticii, capacității de concentrare, problemelor învățării: condițiile vieții materiale determină măsura realizării potențialului genetic.

¹¹ Adrian Neculau, Gilles Ferreol, *Aspecte psihosociale ale sărăciei*, București, Editura Teora, 1999

Sindromul neglijării, condiționat de sărăcie, cu riscuri sociale și biologice, cu factori socio-economici și psihosociali, creează dezavantaje substanțiale în dezvoltarea cognitivă și socio-economică, în memoria referitoare la limbă, în vocabular, în randamentul matematic, în capacitatea de impunere în fața persoanelor oficiale. În cazul unei sărăcii de durată, aceste dezavantaje se dublează.

Nu putem privi sărăcia numai dintr-un anumit punct de vedere, dacă un individ își pierde locul de muncă, nu se încadrează automat în categoria săracilor, dar dacă este singurul aducător de venit, are 2-3 copii în sistemul de învățământ, are un nivel de pregătire mediu și nu are alte surse de venit, atunci individul se poate încadra în categoria săracilor. Deci, din acest punct de vedere, sărăcia este un fenomen multidimensional.

6.2.2 Sărăcia absolută și sărăcia relativă

Sărăcia este o stare de lipsă permanentă a resurselor necesare pentru a asigura un mod de viață considerat decent, acceptabil la nivelul unei colectivități date. Accentul cade pe lipsa resurselor, în mod special pe lipsa resurselor economice, dar componenta economică rămâne fără îndoială, cea mai importantă dimensiune a sărăciei, dar nu mai mult decât o componentă printre altele.

Literatura de specialitate este unanimă în a defini sărăcia pe trei paliere de profunzime structurală:

➤ **Sărăcia relativă:**

- La limita superioară a subzistenței, puțin deasupra „coșului zilnic”;
- Inexistența nivelului minim de resurse care asigură o funcționare normală a persoanei/familiei în contextul social-cultural dat.

➤ **Sărăcia absolută:**

- În exclusivitate „coșul zilnic”;
- Inexistența unor condiții minime de viață (mâncare, îmbrăcăminte, locuință) necesare unei simple supraviețuirii în condițiile societății respective.

➤ **Mizeria:** lipsa „coșului zilnic”

Sărăcia absolută – reprezintă inexistența unor condiții minime de viață (lipsa unor nevoi fiziologice evidente) necesare unei simple supraviețuirii în condițiile societății respective. Ea nu înseamnă neapărat înfometare vizibilă, ci condiții elementare de viață insuficiente și lipsa de resurse pentru o participare minimă la viața socială.

Pe termen lung, sărăcia absolută produce degradări biologice ireversibile, iar pe termen mediu produce deteriorarea rapidă a capacităților și oportunităților

minime ale persoanei de a participa la viața societății din care face parte. Sărăcia absolută înseamnă marginalizare și în mod special excludere socială.

Situația economică și inexistența locurilor de muncă, reprezintă principalele cauze ale precarității și marginalizării, iar aceste situații conduc în ultimă instanță la marea sărăcie și la excluderea totală de la viața economică, socială, culturală și politică.

Comitetul Economic și Social al Comunității Europene a decis să definească „marea sărăcie” prin trei tipuri de curențe cu efect sinergic: **absența locuinței, absența resurselor financiare și absența protecției sociale.**

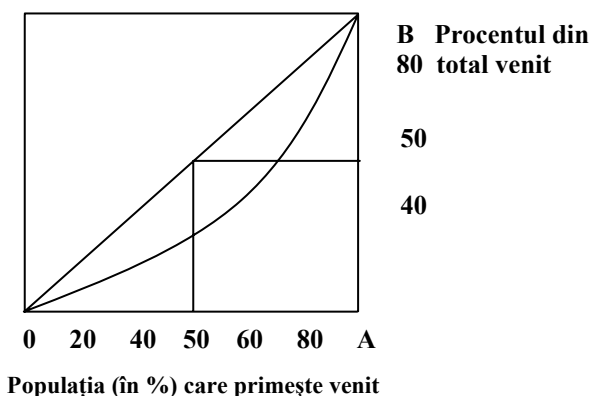
În acest sens „sărăcia absolută vizează cumulativ privarea de bunuri vitale ca: hrană, locuință, îmbrăcăminte, îngrijire medicală, educație”.

Sărăcia relativă – se definește ca inexistența nivelului minim de resurse care asigură o funcționare normală a persoanei/familiei în contextul social-cultural dat.

Sărăcia relativă scoate persoana din mecanismele vieții sociale, producând progresiv o reducere a șanselor acesteia de a se reînscris în viața normală a societății respective. Sărăcia relativă nu exclude o viață în contextul social-cultural al colectivității, dar produce multiple frustrări datorită lipsei de resurse necesare participării normale și demne la viața colectivității.

Sărăcia relativă pornește de la insuficienta distribuție a veniturilor, în acest sens se utilizează două instrumente: **Curba lui Lorenz și Coeficientul Gini**¹²

Curba lui Lorenz – exprimă grafic inegalitatea care se manifestă la nivelul societății între diferitele categorii de populație, ca urmare a repartizării inegale a venitului total.

Dacă curba coincide cu diagonală (0B) atunci venitul este distribuit complet și în mod egal.

Cu cât gradul de inegalitate crește, cu atât bucla Curbei lui Lorenz se va adânci și se va îndepărta de diagonală, înspre dreapta.

¹² Mariana Iovițu, *Teoria și practica bunăstării*, București, Editura Teora, 2000, p. 197

Coefficientul Gini se bazează pe curba lui Lorenz, iar grafic, el reprezintă suprafața hașurată din totalul triunghiului OAB.

Coefficientul Gini este zero dacă veniturile sunt, în mod total și complet, egal distribuite. Este definit (N. Barr, 1993) ca $\frac{1}{2}$ din media aritmetică a diferențelor absolute dintre toate perechile de venituri (în funcție de categoriile de indivizi care primesc anumite niveluri de venit).

$$G = \frac{1}{2n^2\mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y^i - y^j|$$

n – numărul celor care primesc venit;

μ - venitul mediu;

y^i – venitul individual la nivelul de venit „i” al unui grup;

y^j – venitul individual la nivelul de venit „j” al unui grup;

Cele două instrumente se utilizează la compararea veniturilor a două grupuri diferite de indivizi și la determinarea ponderii bunăstării la diferite niveluri de venit. De asemenea, cu ajutorul acestora se poate determina eficiența programelor de protecție socială (asigurări sociale și asistență socială), dacă prestațiile sociale ajung la cei care au nevoie de ele.

O definiție a sărăciei ce se referă la obiceiurile (tradițiile) unei țări, pornește de la ideea că media sau venitul mediu (sau cheltuielile de consum), este indicatorul economic corespunzător stilului de viață dominant. Această viziune este utilă în corectarea încercărilor de a concepe și măsura sărăcia numai în termeni absoluți, deoarece implică faptul că pragul sărăciei tinde să crească în cazul îmbunătățirii condițiilor de viață.

Pentru societățile caracterizate prin condiții de viață dificile, în mod explicabil sărăcia absolută tinde să se suprapună cu cea relativă. Pentru societatea cu un nivel ceva mai ridicat al resurselor economice, sărăcia absolută caracterizând un segment redus al populației, tinde să fie identificată cu sărăcia relativă, diferențiată printr-un standard minimal sensibil mai ridicat decât cel al sărăciei absolute.

Alegerea cadrului de referință nu este o chestiune legată doar de nivelul colectiv de aspirații, deși și acesta are un rol important. Într-o societate cu resurse economice ridicate se produc standarde sociale mai ridicate. Se zice, din acest punct de vedere că sărăcia americanului este foarte diferită de sărăcia indianului. Ea este legată totodată și de complexul de nevoi modelat într-un context social.

Trebuie menționată mai întâi caracteristica definitivă a situației actuale a României: suntem o țară cu un grad relativ ridicat de modernizare a vieții sociale, dar brusc sărăcită. Largi segmente ale colectivității trăiesc într-un context modern: lucrează într-o economie de tip modern, locuiește în orașe de tip modern. Necesitățile sunt deci cele impuse de forma modernă de organizare a societății.

Prin aceasta suntem foarte diferiți de societățile tradiționale. Pe de altă parte, societatea noastră angajată într-un proces rapid de modernizare, tocmai în momentul în care ar fi trebuit să culeagă fructele efortului de modernizare, a realizat că acest proces în care a fost angajată s-a dovedit a fi fost irațional, ineficient, intrând într-o uriașă criză. Singura soluție era tranziția la un alt tip de societate modernă. Criza structurală a societății socialiste (declanșată încă din a doua jumătate a anilor '70, dar adâncită rapid după anii '80), a fost amplificată de căderea economică catastrofală a perioadei de tranziție.

Sărăcia în România este modelată de factori cu efecte contrare: tinde să oscileze între un minim de subzistență, condiționat de resurse extrem de precare, dar și de segmente ale colectivității ce trăiesc în condiții premoderne, și un minim social, condiționat atât de existența organizării moderne a societății, cât și de aspirațiile provocate de experiența modernității și a deschiderii rapide spre Occidentul prosper.

6.2.3 Metode și tehnici de evaluare a sărăciei

Pentru a stabili dacă într-o anumită societate și într-o anumită perioadă există sărăcie, și pentru identificarea persoanelor aflate într-o asemenea situație, este necesară măsurarea bunăstării și stabilirea criteriilor potrivit cărora indivizii pot fi considerați săraci. Acestea sunt de fapt cerințele în măsurarea și analiza sărăciei, pentru aceasta există abordări alternative, iar abordarea conceptuală asigură cadrul teoretic pentru înțelegerea problemelor practice în evaluarea sărăciei.

Diversele metode utilizate în practică pentru măsurarea sărăciei pornesc de la definirea acesteia, majoritatea stabilind un prag al sărăciei sub care persoanele sau familiile sunt considerate sărace.

Aprecierea sărăciei se face în funcție de minimul de trai sau pragul de sărăcie. Institutele de Cercetări din țara noastră propun evaluarea minimului de trai cu ajutorul unor metode și denumiri diferite: **minimum de trai, minimum de subzistență, pragul de sărăcie și nivel minim social.**

Minimum de trai - satisfacerea acelor trebuințe minime ale omului, care să poată asigura un trai compatibil cu demnitatea umană, respectiv un nivel de trai decent. Nivelul de trai minim este caracteristica determinantă a conceptului de sărăcie și este, în fond, chiar **pragul de sărăcie.**

Pragul de sărăcie – reprezintă un nivel foarte redus al consumului, care asigură posibilitatea numai pentru satisfacerea unor necesități de bază și este suficient pentru a trăi de la o lună la alta.

Minimum de subzistență – satisfacerea acelor trebuințe minime ale omului care să-i asigure supraviețuirea într-o perioadă relativ scurtă. Această noțiune este foarte apropiată de granițele subnutriției, condițiile de locuit înghesuite

și nesănătoase, îmbrăcămintea și condițiile culturale total rupte de normele societății. În literatură, această categorie poartă și denumirea de minimum vital. **Minimum de subzistență** are în vedere condițiile reproducerii simple a vieții: supraviețuirea. Acest minim definește ceea ce se cheamă de regulă **sărăcie absolută**. Aceasta implică condiții elementare de viață insuficiente, și aproape integral lipsa de resurse pentru a participa la viața socială.

Nivelul minim social – reprezintă o ștachetă mai înaltă de satisfacere a nevoilor de trai ale omului față de minimumul de trai, care dă posibilitatea unei mai bune încadrări în normele sociale și totodată, posibilitatea construirii unor rezerve (mici economii pentru evenimente familiale)

Minimul social se referă la condițiile minimale ce asigură funcționarea socială minimală a persoanei. Fără acest minim, persoana este exclusă din viața societății a căreia îi aparține, chiar dacă supraviețuiește biologic, ea nu poate participa la acele activități ce definesc viața unei colectivități date. Cu alte cuvinte, viața socială definește o viață decentă, în limitele parametrilor săi. Minimul social se referă deci la resursele necesare asigurării unui minim decent de viață. Cei ce sunt plasați sub acest minim sunt asociați cu sărăcia relativă. Este relativă în sensul că se diferențiază în raport cu standardele social-culturale ale unei societăți și cu complexul de nevoi specific vieții în contextul social-economic dat. Într-o țară prosperă, minimul social poate fi substanțial mai ridicat decât cel de subzistență.

Metode de determinare a pragului de sărăcie

Măsurarea sărăciei presupune existența unor niveluri predeterminate și bine definite ale standardului de viață – denumite praguri de sărăcie - pe care trebuie să le atingă o persoană (gospodărie sau grupuri de persoane) ca să nu fie săracă. Pragul de sărăcie este un nivel al veniturilor și cheltuielilor, determinat pentru o gospodărie de un anumit tip (în funcție de dimensiune, structura, mediul de rezidență etc.), pentru o persoană sau pentru o unitate de consum. Cu acest prag sunt comparate pe rând veniturile sau cheltuielile tuturor gospodăriilor, pentru a stabili cine intră în categoria săracilor și pentru a calcula indicatorii incidenței și gravității sărăciei.

Stabilirea pragului de sărăcie reprezintă o problemă extrem de dificilă și cu toate acestea există o multitudine de metode de determinare a pragului de sărăcie, fiecare cu avantajele și dezavantajele ei, cu posibilități diferite de utilizare în funcție de contextul și scopul evaluării sărăciei. Aceste metode pot fi grupate în trei categorii:

- *pragul de sărăcie absolut;*
- *pragul de sărăcie relativ;*
- *pragul de sărăcie subiectiv.*

Determinarea *pragului de sărăcie absolută* înseamnă exprimarea în termeni monetari a unui anumit nivel, apreciat ca strict obligatoriu, de satisfacere a

nevoilor fundamentale ale membrilor societății. Presupune **definirea nevoilor și a nivelului de bază al satisfacerii lor, identificarea bunurilor și serviciilor de consum necesare în acest scop și calculul cheltuielilor de consum minime necesare achiziționării bunurilor și plății serviciilor**. Într-o țară slab dezvoltată resursele absolut necesare existenței oamenilor ca membri ai societății sunt relativ apropiate de cele strict necesare supraviețuirii fizice. În țările dezvoltate pragul de sărăcie absolut are un conținut mai bogat și un nivel mai înalt decât cel aferent supraviețuirii sub aspect fizic.

Toate metodele de determinare a pragului absolut de sărăcie au la bază normele de consum alimentar recomandate de nutriționiști. Metodele diferă în funcție de modul în care se realizează transpunerea acestor norme în cheltuieli minime de consum alimentar, precum și de modalitatea de estimare a cheltuielilor minime necesare consumului nealimentar (de bunuri și servicii).

În ceea ce privește cheltuielile aferente consumului nealimentar, există trei metode de evaluare: **metoda calorică, metoda proporției cheltuielilor alimentare și metoda normativă**.

Metoda calorică presupune fixarea unui prag energetic (în calorii) și determinarea nivelului cheltuielilor de consum sau al venitului necesar pentru atingerea acestei limite. Esența metodei constă în faptul că, definește pragul de sărăcie, ca fiind cheltuielile totale de consum la care este de așteptat ca o persoană să se hrănească potrivit specificului societății în care trăiește. Această metodă include automat în cheltuielile totale de consum o sumă corespunzătoare consumului nealimentar (bunuri nealimentare și servicii).

Metoda proporției cheltuielilor alimentare pornește de la un prag caloric prestabilit și estimează costul unui coș alimentar care asigură acest aport caloric. Pragul de sărăcie se calculează apoi prin împărțirea costului coșului alimentar stabilit anterior, la proporția alimentelor în totalul cheltuielilor de consum pentru un grup de gospodării considerate a fi sărace.

Combinarea metodei calorice și a metodei proporției cheltuielilor alimentare a dus la apariția altei metode și anume **Metoda Băncii Mondiale**. Experții Băncii Mondiale au pornit de la estimarea unui coș alimentar mediu, pe baza consumurilor efective ale celor mai sărace gospodării (primele 30% din gospodării ordonate ascendent după cheltuielile de consum pe persoană), luând în considerare comportamentul populației sărace care cumpără, în general, produse alimentare mai ieftine. Coșul alimentar, astfel stabilit, cuprinde cantitățile medii zilnice de produse alimentare consumate de o persoană, precum și expresia calorică a acestui consum. Fiecare element al coșului minim este apoi corectat cu un coeficient ce reprezintă raportul dintre aportul caloric minim necesar și cel obținut pe baza coșului de produse alimentare. Aportul caloric minim necesar unei persoane, luat în considerare de experții Băncii Mondiale pentru România, este de

2550 de calorii pe zi. Coșul de produse alimentare ajustat este evaluat pe baza valorilor unitare ale produselor consumate în gospodăriile de referință, iar valoarea medie obținută reprezintă pragul alimentar de sărăcie (suma minimă necesară lunar unei persoane pentru asigurarea unui consum caloric de 2550 de calorii pe zi).

Metoda normativă constă în stabilirea unui coș de produse și servicii care este presupus a fi condiția minimă a unei vieți normale. Potrivit acestei metode, determinarea minimului de trai se realizează pe tipuri standard de gospodării, prin stabilirea unui coș de bunuri alimentare, nealimentare și servicii, apreciate ca indispensabile, iar lipsa veniturilor pentru obținerea acestui coș este echivalentă cu sărăcia.

Stabilirea componentei alimentare a coșului de consum are la bază: necesarul de consum evaluat de nutriționiști în funcție de vârsta, sexul și tipul de activitate a persoanelor care comun gospodăria; nivelurile efective ale consumului alimentar și caracteristicile comportamentului de consum al gospodăriilor; prețurile comparative ale produselor alimentare.

Bunurile nealimentare și serviciile sunt cuprinse în coșul minim de consum pe baza intuiției, a bunului simț și a experienței cercetătorului, precum și pe baza unor judecăți bazate pe nivelul efectiv al consumului sau pe caracteristicile dotării gospodăriilor cu bunuri de consum.

Pe baza metodei normative au fost stabilite două coșuri de produse și servicii corespunzătoare **minimului de trai decent și minimului de subzistență**.

Determinarea valorilor **minimul de trai decent** se realizează lunar, pentru 40 de tipuri de gospodării, din care 20 de tipuri din mediul urban și alte 20 de tipuri din mediul rural, însumând cheltuielile alimentare, nealimentare și serviciile, pe tipuri de gospodării și mediul de rezidență.

Minimul de subzistență se determină prin corectarea valorii minimului de trai decent cu un coeficient. Coeficientul se calculează raportând PIB/locuitor în perioada curentă la PIB/locuitor în perioada de bază.

În România metoda normativă este frecvent utilizată de majoritatea institutelor de cercetare științifică în domeniul muncii și protecției sociale.

Pragul de sărăcie relativă se poate determina prin:

- Stabilirea a priori a unui anumit procentaj de gospodării considerate sărace din numărul total de gospodării. Pragul de sărăcie relativă este valoarea care delimitează procentul respectiv de gospodării din distribuția variabilei instrumentale (venituri sau cheltuieli) utilizate pentru măsurarea sărăciei. Cea mai răspândită metodă din această categorie este metoda primei decile, care presupune ordonarea gospodăriilor în ordine crescătoare a veniturilor sau cheltuielilor. Gospodăriile care se situează în decila inferioară (10% din numărul total de gospodării) sunt considerate

sărace. Dacă se consideră sărace 20% din totalul gospodăriilor, pragul de sărăcie este egal cu limita maximă a quintilei inferioare;

- Pragul de sărăcie se determină ca o fracțiune din parametrii de poziție, în principal, media sau mediana distribuției variabilei instrumentale. Nu există argumente clare pentru alegerea unui procentaj sau altul (40%, 50% sau 60%), dar stabilirea mai multor praguri pe baza unor niveluri variate ale acestuia prezintă o deosebită importanță pentru elaborarea și evaluarea politicilor sociale.

Pragul de sărăcie subiectivă se bazează pe percepția și autoaprecierea indivizilor cu privire la ceea ce înseamnă venituri minime necesare pentru acoperirea nevoilor proprii. Această metodă pornește de la presupuziția că estimarea pe care subiecții înșiși o fac este o cale suficient de exactă.

În practica măsurării și analizei sărăciei au fost dezvoltate mai multe metode de stabilire a pragului de sărăcie subiectivă:

- **Metoda venitului minim (SPL)**– se bazează pe răspunsurile la o întrebare referitoare la venitul minim necesar: *„Ce nivel de venit considerați dvs. personal a fi absolut minimal? sau venitul cu care, având mai puțin de atât nu vă puteți satisface nevoile”*
- **Metoda Universalității Leyden (LPL)** – evaluează pragul subiectiv de sărăcie plecând tot de la o întrebare asupra veniturilor, numai că conform acestei metode se solicită opinia persoanei intervievate în privința a șase valori ale veniturilor corespunzătoare următoarelor niveluri de trai: **inacceptabil, rău, suficient, bun și foarte bun**. Întrebarea tipică: *„Indicați venitul care, în opinia dvs. trebuie să corespundă fiecărei din categoriile următoare:.....”*
- **Metoda Centrului de politică socială (CSP)** se bazează pe o întrebare evaluativă *„ținând cont de veniturile efective ale gospodăriei dvs. reușiți să vă acoperiți necesitățile?”* Răspunsurile sunt sugerate de o grilă cu șase opțiuni posibile: **foarte greu, greu, destul de greu, destul de ușor, ușor și foarte ușor**.
- **Metoda ICCV** se deosebește de abordările clasice prin faptul că utilizează întrebarea asupra venitului minim doar pentru o verificare a pragului determinat prin metodele obiective. Se utilizează, în schimb, o baterie de întrebări care permite estimarea nivelului de bunăstare printr-o autoevaluare a populației (ex: *În momentul de față vă considerați sărac? Sunteți mulțumit de veniturile actuale ale familiei dumneavoastră? etc.*)

Metoda subiectivă este apreciată pentru că ia în considerare particularitățile standardului de viață al fiecărei familii în parte, cu nevoile sale specifice, cu

problemele și aspirațiile sale. Calcularea pragului de sărăcie prin această metodă se apropie semnificativ de calcularea minimumului prin metoda normativă.

În literatura de specialitate se mai folosesc și alte metode (metoda OECD, metoda structurii consumului etc.), dar cele prezentate sunt cel mai des utilizate și cele mai reprezentative.

6.2.4 Profilul sărăciei în România

În România, sărăcia este o problemă extrem de îngrijorătoare, fiind determinată de trei coordonate majore¹³: **nivelul veniturii, care asigură acoperirea necesităților minime de viață; condițiile de locuit, starea de sănătate, nivelul de educație, calitatea mediului ambiant; participarea indivizilor la viața socială a comunității.**

Veniturile gospodăriilor reprezintă factorul cu influența cea mai puternică asupra sărăciei, aceasta determinând nivelul cheltuielilor de consum pe care și-l permit gospodăriile la un moment dat. Impactul veniturilor asupra sărăciei se materializează prin două componente, și anume, nivelul general al veniturilor și dinamica puterii de cumpărare a acestora, precum și o componentă care derivă din distribuția veniturilor, mai precis din existența în proporții mari a unor categorii de venituri mici.

Creșterea înregistrată în anul 2001 față de 2000 a veniturilor reale ale gospodăriilor și a cheltuielilor totale de consum și scăderea puternică a acestora în anul 2002 au determinat modificări importante în dimensiunile sărăciei (vezi Tabelul 6.10).

Dinamica veniturilor reale și modificarea ratei sărăciei

Tabelul 6.10

	2001/2000	2002/2001
• Dinamica veniturilor reale		
- Venituri totale	104,9	80,6
• Venituri bănești, din care:	100,3	78,6
- salarii și alte drepturi salariale	99,9	73,2
- vânzări	103,8	74,6
- acțiuni pe cont propriu	88,5	78,3
- prestații de protecție socială	103,1	91,6
• Venituri în natură	116,5	85,1
• Modificarea ratei sărăciei	-5,42	10,96

Sursa: CNS, *Coordonate ale sărăciei în România, 2002*

Datele din tabelul 6.10 relevă faptul că, în condițiile în care veniturile reale totale au crescut cu 4.9% în anul 2001, rata sărăciei a scăzut cu 5.42 puncte

¹³ Cătălin Zamfir, *Strategia anti-sărăcie și dezvoltare comunitară*, Editura Expert, București, 2000

procentuale, iar în anul 2002 veniturilor reale au scăzut cu 19.4%, rata sărăciei a crescut cu 10.9 puncte procentuale.

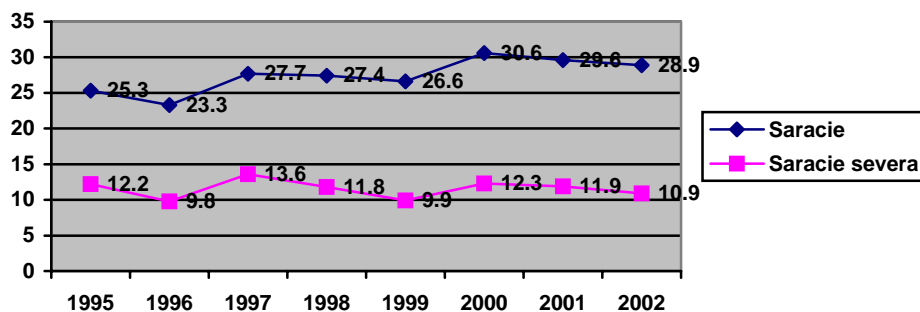
Principalul factor care determină amploarea și dinamica sărăciei îl constituie nivelul general scăzut al veniturilor și reducerea acestuia sub influența inflației. Existența în acest context a unor venituri foarte scăzute determină plasarea maximă a unor categoriile de gospodării în zona cea mai săracă a distribuției.

În primul rând, este vorba de proporția relativ mare a salariaților care dispun de salarii mici, în condițiile promovării unei politici de menținere a salariului minim, la niveluri foarte scăzute, acesta reprezentând în octombrie 2002 numai trei sferturi din pragul de sărăcie calculat pe adult echivalent.

În al doilea rând este vorba de veniturile scăzute realizate din agricultură, în condițiile în care majoritatea gospodăriilor țărănești practică o agricultură de mic randament, de subzistență, fiind lipsite de mijloace tehnice și financiare și de forță de muncă necesară modernizării exploatațiilor agricole.

În al treilea rând, este vorba de nivelul scăzut al prestațiilor sociale, al unora dintre categoriile de pensii din sistemul asigurărilor sociale de stat: pensii pentru vechime incompletă, pensii de invaliditate și pensii de urmași – al pensiilor pentru agricultori și al ajutoarelor de șomaj – în special al alocației de sprijin acordată șomerilor de lungă durată.

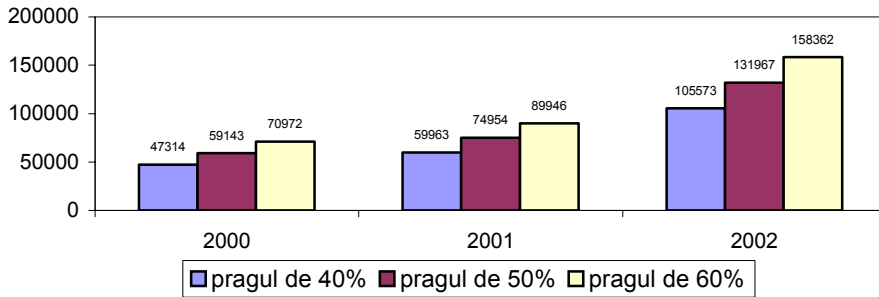
Deși, sărăcia a înregistrat o ușoară scădere din 2000, ea continuă să fie ridicată (28,9% în 2002) și mai mult decât atât, nivelul sărăciei severe (care definește pe cei ce nu dispun de mijloacele necesare asigurării consumului minim de calorii pe zi) s-a redus mult mai puțin decât cel al sărăciei ca atare (vezi Fig. 6.8).

Sursa: CASPIS 2003, pe baza datelor AMIGO și Ancheta bugetelor de familie

Figura 6.8 Dinamica sărăciei și sărăciei severe, 1995-2002

Dinamica **pragului sărăciei**, respectiv a cheltuielilor medii pe adult echivalent (scala CNS) evaluat pentru pragurile de 40%, 50% și respectiv 60%,

Sursa: AMIGO, ABF, 2003

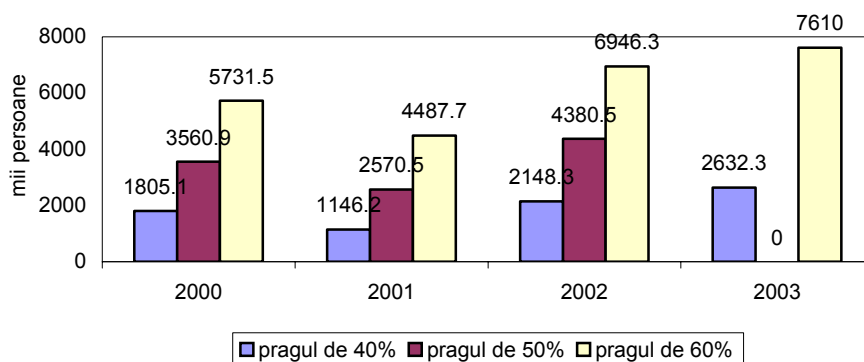
Figura 6.9 Dinamica nivelului pragului de sărăcie

potrivit metodologiei CNS, în perioada 2000-2002, arată un trend continuu crescător al sărăciei, cu o accentuare de ritm la nivelul anului 2002 (vezi Fig. 6.9).

Numărul persoanelor sărace¹⁴ reprezintă un indicator care exprimă în modul cel mai concret incidența sărăciei asupra populației. În România, în perioada 2000-2002 fenomenul sărăciei s-a adâncit, astfel, în 2002 peste 7,6 mil. persoane se regăseau în gospodăriile aflate sub pragul de 60% (cu peste 600 mii persoane mai mult decât în 2001 și cu peste 1875 mii persoane mai mult decât în 2000) și cca. 2,6 mil. persoane (cu peste 800 mii persoane în plus față de anul 2000) se aflau sub pragul de 40% (sărăcie extremă).

Evoluția numărului persoanelor sărace în perioada 2000-2003 (vezi Fig. 6.10) indică trenduri crescătoare semnificative, cu excepția anului 2001, mai accentuate pentru pragul de 40% care în 1998, față de 2000 arată creșteri de peste 45%, în timp ce pentru pragul de 60% creșterea este sub 33%. Oscilațiile mai puternice ale numărului celor aflați sub pragul de 40% (sărăcie extremă) ar putea să semnifice o elasticitate mai mare a incidenței sărăciei la gospodăriile situate în extremitatea inferioară a distribuției gospodăriilor după cheltuielile de consum, la modificările nivelului general al veniturilor și ale puterii de cumpărare a acestora.

¹⁴ Institutul Național de Statistică, Coordonate ale nivelului de trai în România, 2000

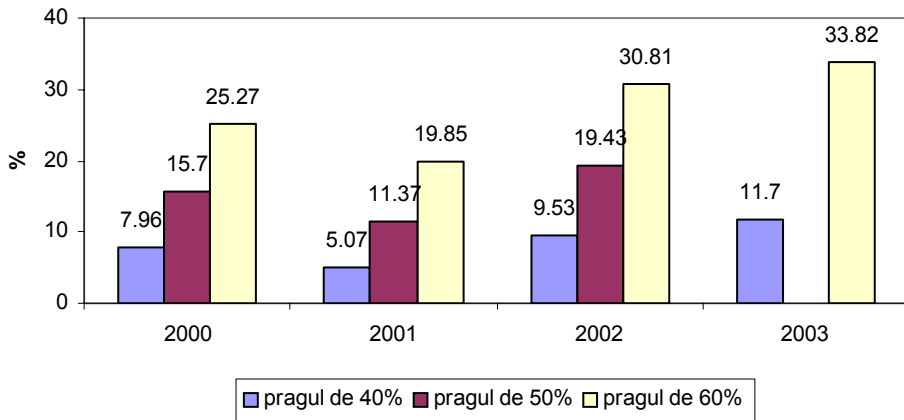
Sursa: AMIGO, ABF, 2003

Figura 6.10 Dinamica numărului persoanelor sărace, 2000-2003

Analizând dinamica numărului persoanelor sărace aflate între valorile corespunzătoare celor trei praguri, se constată o distribuție relativ egală. Astfel, în 2002, în totalul persoanelor sărace, ponderea persoanelor aflate sub pragul de 40% a fost de 31% (în anul 2003, acesta fiind depășit cu cca. 3%), al celor cu un nivel al cheltuielilor situate între pragurile de 40% și 50% a fost de 32%, iar a celor situate între pragurile de 50% și 60% a fost de 37%.

Un alt indicator care permite evaluarea sărăciei este **rata sărăciei** care reprezintă ponderea persoanelor sărace în totalul populației. Acest indicator se determină atât pentru gospodării, cât și pentru persoane. Este un indicator deosebit de important pentru analiza evoluției în timp a profilului sărăciei, cât și pentru comparații internaționale, chiar dacă are un conținut informațional mai redus față de alți indicatori.

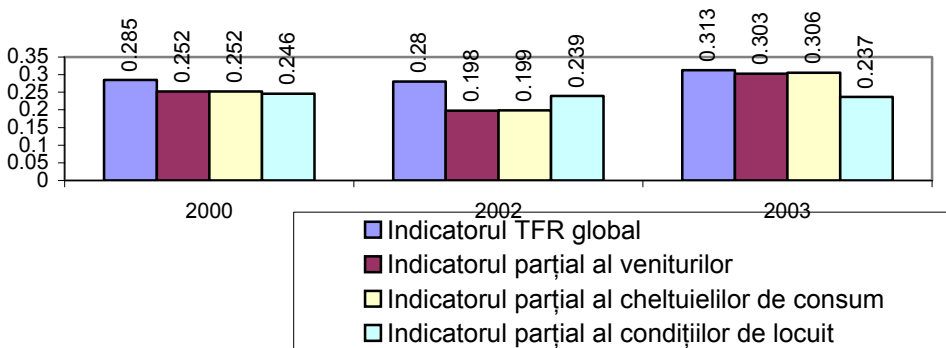
În perioada 2000-2003, potrivit determinărilor CNS, rata sărăciei indică un trend crescător, cu un moment de inflexiune la nivelul anului 2001 (vezi Fig. 6.11). Este îngrijorătoare tendința de creștere a ratei sărăciei, precum și ritmul cu care are loc aceasta (cu peste 33% în numai 4 ani în cazul pragului de 60% și cu cca. 47% în cazul pragului de 40%).

Sursa: AMIGO, 2003

Figura 6.11 Dinamica numărului persoanelor sărace, 2000-2003

În ceea ce privește indicatorul multidimensional TFR (Totally Fuzzy and Relative- este un indicator complex care sintetizează mai multe aspecte ale sărăciei, reflectate de indicatori monetari și nemonetari, precum și de prezența unor factori de risc) al sărăciei, acesta a înregistrat o evoluție oscilantă în perioada 2000-2002, în anul 2002 evidențiindu-se o creștere mai accentuată față de anii precedenți (vezi Fig. 6.12).

Sursa: AMIGO, ABF, 2003

Figura 6.12 Dinamica numărului persoanelor sărace, 2000-2003

Scăderea sărăciei înregistrată în anul 2001, cât și creșterea acesteia în anul 2002 au fost mai evidente în cazul indicatorilor parțiali referitori la veniturile totale și cheltuielile de consum ale gospodăriilor.

Indicatorii parțiali care privesc condițiile de locuit prezintă o anumită stabilitate și reflectă un grad relativ mic de sărăcie comparativ cu ceilalți indicatori.

Analiza acestor date evidențiază:

- Rata relativ înaltă a sărăciei, sărăcia cuprinzând aproximativ un sfert din numărul total al gospodăriilor și o treime din populația țării; la fiecare 100 persoane, 34 au un nivel al cheltuielilor de consum mai mic decât pragul de 60%, iar 12 locuitori intră în categoria celor extrem de săraci;
- Creșterea semnificativă a sărăciei în anul 2002 și 2003 față de anii anteriori.

Configurația sărăciei este diferențiată pe segmente ale populației, iar absorbția ei are tendințe și ritmuri diferite. Riscul de a fi sărac este însă foarte inegal distribuit pe diferite categorii sociale (vezi Tabelul 6.11). Cei mai puțin afectați de sărăcie sunt patronii, salariați și familiile cu un singur copil. Familiile cu mulți copii (3 sau mai mulți copii) reprezintă grupul cel mai afectat de sărăcie, inclusiv de sărăcie severă, apoi urmează câteva categorii socio-profesionale, țărani, lucrătorii pe cont propriu și șomerii.

Rata sărăciei pe categorii sociale (2001) (%din totalul categoriilor

Tabelul 6.11)

	Sărăcie	Sărăcie severă
Patroni	5,8	2,3
Salariați	14,1	3,7
Vârstă 50-64	23,7	8,0
Pensionari	24,2	7,3
Vârstă 25-49 ani	26,6	10,6
Familii cu 1 copil	27,4	10,4
Vârstă peste 65 ani	28,6	9,3
Total populație	29,6	11,9
Familii cu 2 copii	31,5	12,4
Vârstă 0-15 ani	34,4	15,4
Vârstă 16-24 ani	38,2	17,3
Șomeri	40,0	21,2
Lucrători pe cont propriu	40,2	19,4
Țărani	48,1	22,6
Familii cu 3 copii	58,4	30,6
Familii cu 4 sau mai mulți copii	68,3	44,2

Sursa: CASPIS și INS, 2002

Pe categorii de vârstă, cei care se confruntă cu cel mai ridicat risc de sărăcie sunt copiii, în special la vârsta adolescenței (15-24 ani), datorită, pe de o parte, ratei de dependență ridicate în cadrul acestei grupe și pe de altă parte numărului mare de copii în familiile sărace. Dacă pentru tineri rata sărăciei a crescut, pentru vârstnici riscul relativ de sărăcie a scăzut, ca urmare a reformelor sistemului de pensii din perioada 2000-2002 (vezi Tabelul 6.12).

Evoluția riscului de sărăcie în funcție de vârstă, 1995-2002

Tabelul 6.12

Vârsta	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
1-6	0,3	0,24	0,35	0,35	0,39	0,42	0,38	0,35
7-14	0,27	0,21	0,32	0,34	0,37	0,41	0,34	0,34
15-25	0,32	0,27	0,38	0,38	0,41	0,45	0,39	0,37
25-35	0,2	0,16	0,25	0,26	0,29	0,31	0,27	0,25
35-45	0,2	0,16	0,25	0,26	0,29	0,33	0,26	0,25
45-55	0,21	0,18	0,27	0,27	0,29	0,31	0,26	0,24
55-65	0,23	0,17	0,27	0,27	0,27	0,3	0,24	0,23
66 și peste	0,31	0,22	0,34	0,34	0,35	0,35	0,32	0,29

Sursa: Estimări ale Băncii Mondiale pe baza AIG 1995-2000 și ABF 2001-2002

La nivel individual, nu se constată diferențe în rata sărăciei în funcție de sex pentru întreaga perioadă, dar gospodăriile al căror cap este femeia se confruntă cu un risc de sărăcie mai mare decât cele al căror cap este bărbat (34% față de 28%) datorită ponderii mai mari de gospodării monoparentale și văduve cu pensii de urmaș mici, din prima categorie.

Între sărăcie și șomaj există o relație strânsă, astfel că, aproximativ 45% dintre șomerii adulți, având vârsta între 15-64 ani, sunt săraci, față de 26% dintre adulții de aceeași vârstă care, fie lucrează, fie nu participă la forța de muncă. Șomajul predomină cu deosebire în rândul tinerilor, tinerilor și a absolvenților de școli profesionale. Șomajul nu este un fenomen în rândul populației mai vârstnice, deși implicațiile situației de șomer ar putea fi mai grave pentru cei mai în vârstă.

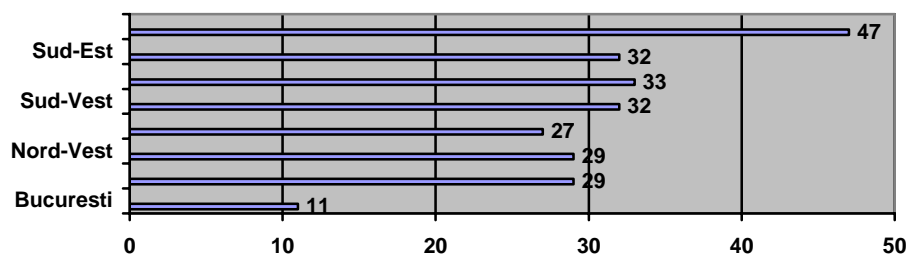
Adulții cu un nivel de educație mai ridicat câștigă mai bine, ceea ce face ca riscul de sărăcie să fie mai mic, față de cei cu un nivel de educație mai redus. Accesul la serviciile de sănătate al celor săraci este mai restrâns: 11% din gospodăriile sărace au menționat că în localitatea lor nu există nici un serviciu de sănătate, față de 5% din cele non-sărace. Mai mult, probabilitatea de a avea o asigurare de sănătate este mai mică pentru persoanele cu o poziție socio-economică inferioară.

Rata sărăciei este mai mare în mediul rural, decât în mediul urban, astfel în 2002 sărăcia era de două ori mai mare în mediul rural decât în cel urban (42% față de 18%), aceștia reprezentând 67% din populația săracă¹⁵.

De asemenea, rata sărăciei diferă substanțial de la o regiune la alta. Cel mai ridicat risc de sărăcie este localizat în regiunea nord-est, unde este cu 47% peste media națională (cel de sărăcie severă fiind cu 77% mai mare), unde locuiește cel mai mare număr de persoane sărace (25% din populația săracă și 30% din sărăcia

¹⁵ Ancheta AMIGO și Ancheta bugetelor de familie

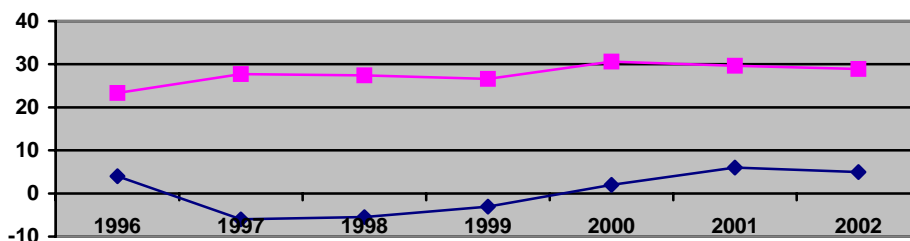
severă). Orașul București are cel mai redus risc de sărăcie, aproximativ o treime din media pe întreaga țară (vezi Fig. 6.13).

Sursa: ABF 2002, România

Figura 6.13 Rata sărăciei pe regiuni (%)

Între creșterea economică și reducerea sărăciei există o strânsă legătură. În perioada 1995-1999 economia a fost în declin și sărăcia s-a accentuat, între 2000-2003 situația economică s-a îmbunătățit și sărăcia a înregistrat o ușoară scădere (vezi Fig. 6.14).

Sursa: Estimări ale Băncii Mondiale, INS, 2003

Figura 6.14 Ratele de creștere reală a PIB și rata sărăciei 1996-2002

Conform unor estimări ale Băncii Mondiale, dacă România și-ar menține o rată anuală de creștere de 5% din PIB pe locuitor, sărăcia s-ar putea reduce la aproape jumătate până în 2007.

Rapoartele efectuate de către Banca Mondială¹⁶ atrag atenția asupra disparităților existente între calitatea vieții în țările sărace și bogate. În vreme ce în țările bogate 7 din 1000 de copii mor înainte de vârsta de cinci ani, acest număr crește la 121 din 1000 de copii, în țările sărace. În vreme ce în țările bogate în 14 din 100000 de nașteri mama moare, această rată poate fi de 1000 în unele țări sărace. Se arată că anii 1990 au fost martorii unui progres rapid în reducerea

¹⁶ Raportul Băncii Mondiale, Washington, 13 aprilie 2003

numărului persoanelor care trăiesc cu mai puțin de 1\$ pe zi (vezi Tabelul 6.13), de la 1,3 miliarde în 1990 la 1,16 miliarde în 1999. Dar această creștere s-a realizat în special în China și India. Numărul săracilor a crescut în Europa de Est și Asia Centrală de la 6 la 24 milioane, de la 48 la 57 milioane în America Latină, de la 5 la 6 milioane în regiunile africane de Centru Est și Nord și de la 241 milioane la 315 milioane în Africa de Sud. Privind spre anii 2015, raportul spune că, dacă se susține creșterea economică, numărul populației care trăiește în sărăcie extremă este probabil să scadă în toate regiunile lumii cu excepția Africii Sub-sahariene, și regiunilor Centrale Estice și Nordice ale Africii, unde creșterea anticipată nu va fi suficientă pentru a opri creșterea numărului săracilor.

Numărul persoanelor care trăiesc cu mai puțin de 1\$/zi (milioane)

Tabelul 6.13

Grupul țărilor în curs de dezvoltare	1990	1999	2015
Asia de Est și Pacific	486	279	80
excluzând China	110	57	7
Europa și Asia Centrală	6	24	7
America Latină și Caraibi	48	57	47
Africa Centrală de Est și Nordică	5	6	8
Asia de Sud	506	488	264
Africa Sub-sahariană	241	315	404
TOTAL	1,292	1,169	809
Excluzând China	917	945	735

Sursa: World Bank, *Global Poverty Goals*

Analiza nivelului indicatorilor sărăciei, atât a celor care măsoară sărăcia din perspectivă unidimensională, cât și a celor care exprimă o evaluare multidimensională a acesteia, evidențiază gradul relativ înalt de sărăcie existent în țara noastră și tendința de creștere a acesteia. Chiar dacă anul 2001 a marcat o anumită ameliorare a stării de sărăcie, în anii 2002 și 2003 sărăcia s-a agravat aproape în toate dimensiunile și componentele sale.

Situația actuală privind nivelul de trai în România nu este deloc îmbucurătoare, ci dimpotrivă, este foarte tristă, având în vedere că mai mult de jumătate din populația țării se află sub pragul de sărăciei și uneori la limita supraviețuirii. Această situație va afecta toate sferile activității economice și umane, din toate punctele de vedere. Întrebarea pe care trebuie să ne-o punem este: **cum putem să ieșim din această situație și ce trebuie să facem?** Credem că singura soluție de a ieși din această criză este legată de creștere economică și de dezvoltare, de progres economic și social. Creșterea economică este indispensabilă în procesul de tranziție, pentru că dezvoltarea umană depinde de activitatea productivă economică, dar problema este ca această creștere să asigure o simbioză între activitatea economico-socială și mediul natural, între interesele generațiilor prezente și cel viitoare. O creștere a nivelului de trai poate fi susținută eficient de

creșterea economică doar într-un anumit context socio-cultural, ale căror valori sunt în deplin acord cu necesitățile autentice umane.

6.2.5 Strategii de prevenire și combatere a sărăciei

În țara noastră sărăcia este percepută nu numai ca o stare a unui segment marginal, ci mai degrabă ca o stare a majorității colectivității. Ea este asociată cu grupuri sociale mari: pensionari, șomeri, familii cu copii, tineri fără un sprijin suficient din partea părinților și chiar familii active cu un singur salariu sau cu două salarii mici. Majoritatea populației se simte afectată de sărăcie, îngrijorată de vulnerabilitatea ridicată la fluctuațiile vieții, considerând că resursele abia ajung unui trai la limita minimumului necesar. Sărăcia este percepută pe fondul general al căderii economice, tranziția fiind considerată generatoarea unui proces de sărăcire de masă. Colectivitatea consideră că sărăcia este gravă pentru că afectează majoritatea populației¹⁷.

Prin urmare, a combate sărăcia nu înseamnă în momentul de față pentru România doar ajutorarea celor săraci, ci a face ceva pentru standardul de viață al întregii colectivități. O strategie care s-ar limita la a ușura situația celor mai săraci dintre săraci, riscă să nu primească suportul necesar al restului populației care se simte ea însăși a fi într-o anumită măsură săracă. Ca atare, nici din punct de vedere politic o astfel de strategie nu este viabilă.

Starea de sărăcire de masă, vulnerabilitatea ridicată a majorității populației la fluctuațiile unei economii care nu s-a oprit încă din cădere, generează o așteptare tot mai acută ca statul să întreprindă ceva pentru îmbunătățirea situației: reforma economică, stimulare a dezvoltării economice, atragerea capitalului pentru investiții, reducerea inflației și o politică socială de susținere.

Cercetările sugerează faptul că în explicarea colectivă a cauzelor sărăciei, se produce o polarizare: pentru sărăcia de masă, se estimează că vina o poartă aproape în mod exclusiv societatea, procesele sociale globale care afectează situația economică a întregii colectivități; pentru sărăcia celor mai săraci, deși manifestarea acestor procese nu este exclusă, se acordă o contribuție importantă atitudinii personale – lipsă de motivație, de efort, alcoolismul etc.

Se pot evidenția două motive distincte care susțin necesitatea unei strategii de prevenire și combatere a sărăciei în România: primul este dat de amploarea sărăciei care a afectat societatea românească și, complementar, de preocupările tot mai explicite ale întregii colectivități în legătură cu ce ar trebui făcut în această situație; al doilea este generat de noutatea problemei. Sărăcia produsă de criza economiei socialiste și amplificată de tranziție este un tip nou, necunoscut, de

¹⁷ Strategia națională de prevenire și combaterea sărăciei. Recomandări și soluții alternative, România, 1998

sărăcie. De altfel, în ultimele două decenii a survenit o criză a strategiilor fundamentale specifice statului bunăstării care a modificat întregul context al problemei, impunând căutarea activă de soluții noi.

În vederea combaterii și prevenirii sărăciei, la nivel național, Comisia Guvernamentală Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (aprilie 2001), a elaborat ***Planul Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale(PNAinc)***. În acest plan, alături de problema sărăcie, sunt luate în considerare efectele sociale dezagregative cu care societatea noastră se confruntă: dezorganizarea familiei, criminalitatea, corupția, inhibarea simțului civic, dar și reacții timide și nu întotdeauna suficient de adecvate ale autorităților publice la problemele persoanelor și colectivităților.

Acest Plan Național de Acțiune se plasează în mod special în contextul opțiunii ferme de integrare europeană. La întâlnirea de Lisabona a Consiliului European s-a formulat pentru Uniune un nou obiectiv strategic pentru deceniul următor: ***Să ajungă cea mai competitivă și dinamică economie din lume, bazată pe cunoaștere, capabilă de creștere economică sustenabilă, cu locuri de muncă mai multe și mai bune și cu o coeziune socială mai ridicată.***

Pentru a realiza acest obiectiv, Consiliul European a decis asupra unei strategii cu trei componente esențiale:

- să promoveze tranziția la o economie competitivă bazată pe cunoaștere și o societate informațională pentru toți;
- să modernizeze modelul european, să investească în oameni și să promoveze incluziunea socială;
- să susțină o creștere economică sănătoasă.

La sfârșitul anului 2001, Comisia Europeană a elaborat un Program de Acțiune al Comunității având ca obiectiv operațional o reducere importantă a sărăciei: reducerea proporției celor care trăiesc sub pragul de sărăcie de la 18% în prezent la 15% în 2005 și la 10% în 2010 și înjumătățirea sărăciei copiilor până în 2010.

Din acest punct de vedere, Planul românesc anti-sărăcie se înscrie pe liniamentele Strategiei Uniunii Europene, reprezentând un instrument important în procesul de integrare.

PNAinc ca instrument al procesului de dezvoltare socială este conceput a avea următoarele funcții:

- un instrument de conștientizare colectivă a problemelor societății românești și a direcțiilor construcției sociale; al dezvoltării culturii acțiunii anti-sărăcie și de promovare a unei societăți incluzive;
- promovarea unui concept articulat de politică socială, cristalizat într-un număr de principii fundamentale;

- un plan de acțiune globală, multisectorială, multinivelară de prevenire/absorbție a sărăciei și excluziunii sociale și de promovare a incluziunii sociale;
- oferă un cadru de referință pentru implementarea în întreaga activitate publică a obiectivului dezvoltării unei societăți prospere și incluzive;
- un instrument de monitorizare a eforturilor guvernamentale de prevenire/absorbție a sărăciei și de promovare a incluziunii sociale.

PNAinc are trei secțiuni:

I. Planul global de prevenire și absorbție a sărăciei și promovare a incluziunii sociale

II. Componentele sectoriale ale Planului Național Anti-Sărăcie și Prevenire a Incluziunii Sociale.

III. Analiza situației actuale.

Primul capitol din PNAinc cuprinde obiectivele strategice. Astfel, PNAinc își definește obiectivele strategice în două orizonturi de timp:

- **Obiective strategice pe termen mediu/lung, într-un orizont de timp de 10 ani: 2002-2012;**
- **Obiective strategice imediate, pe durata actualei guvernări: 2002-2004.**

Obiectivele strategice prioritate pe termen mediu/lung 2002-2012¹⁸:

- Eradicare completă a sărăciei extreme;
- Eradicarea unor situații sociale inacceptabile moral pentru o societate civilă: copiii străzii, copiii abandonati în instituții, traficul cu ființe umane, violența domestică, copiii neglijați și/sau abuzați în familie, dezvoltarea unui sistem de suport pentru victime;
- Absorbția treptată a sărăciei persoanelor active și a celor care și-au încheiat ciclul vieții active (pensionari);
- Diminuarea dezechilibrelor regionale existente, revitalizarea zonelor defavorizate și prevenirea apariției unor noi dezechilibre zonale;
- Promovarea unei societăți incluzive cu un grad ridicat de coeziune socială;
- Asigurarea accesului tuturor membrilor societății la serviciile sociale fundamentale: sănătate, învățământ, ocupare și asistență socială;
- Investiție în noua generație: asigurarea condițiilor decente de viață pentru copii și a accesului lor la oportunitățile de dezvoltare; eradicarea sărăciei copiilor într-o perioadă de 15 ani (2017); acces egal la educație, pentru copiii din mediul rural, din zonele sociale defavorizate;

¹⁸ Planul Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale

- Suport susținut pentru integrarea tinerilor în viața matură: tinerii trebuie priviți nu ca o problemă, ci ca o resursă crucială a dezvoltării social-economice (creșterea oportunităților de participare școlară și de formare profesională, creșterea oportunităților ocupaționale, suport pentru obținerea unei locuințe, oportunități pentru participare socială și politică etc.);
- Completarea și dezvoltarea sistemului de protecție socială: implementarea sistemului de asistență socială; trecerea decisivă de la protecția socială de tip pasiv la activizarea capacităților individuale și colective;
- Dezvoltarea capacității autorităților publice naționale, județene și locale de identificare a problemelor sociale, de dezvoltare și implementare de politici și programe sociale, de evaluare și monitorizare a politicilor și programelor;
- Activizarea forțelor comunitare, a inițiativelor colective și dezvoltarea unei culturi a parteneriatului social.

Obiectivele strategice imediate 2002-2004:

- ❖ Lichidarea formelor celor mai dure ale sărăciei extreme: lipsa unui venit minim și a oricărei locuințe;
- ❖ Absorbția semnificativă a sărăciei persoanelor active prin creșterea ocupării și îmbunătățirii veniturilor primare, provenite din activitățile economice;
- ❖ Corecția dezechilibrelor din sistemul de pensii și lansarea procesului de reabilitare a pensiilor;
- ❖ Diminuare impactului social al restructurării economice, cu accent prioritar pe dezvoltarea de oportunități ocupaționale;
- ❖ Îmbunătățirea substanțială a accesului la serviciile sociale publice fundamentale: sănătate, învățământ, asistență socială și ocupare;
- ❖ Reglementarea definitivă a problemei copiilor abandonați prin prevenire și prin absorbția copiilor abandonați în sisteme de tip familial. Reglementarea procedurii de adopție și promovarea, în mod accentuat a adopțiilor naționale;
- ❖ Lichidarea completă a problemei copiilor străzii;
- ❖ Constituirea unui sistem nou de prevenire și tratare a delincvenței juvenile;
- ❖ Constituirea la nivel național și local a unui sistem de suport pentru tinerii care părăsesc sistemul de suport pentru copii abandonați;
- ❖ Implementarea noului sistem național de asistență socială;
- ❖ Implementarea susținută a Strategiei Naționale de îmbunătățire a condițiilor social-economice de viață a populației de rromi;

- ❖ Constituirea unui mecanism de monitorizare a implementării Planului Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale;
- ❖ Elaborarea de planuri județene anti-sărăcie și promovare a incluziunii sociale;
- ❖ Inițierea, la nivelul fiecărei localități, a planurilor de reabilitare a locuințelor sever degradate și de producție a utilităților publice necesare, la costuri acceptabile.

Capitolul II al PNAinc cuprinde 19 principii în vederea construirii unei societăți prospere și inclusive:

- Principiul activizării;
- Principiul responsabilizării;
- Suportul social ca instrument al incluziunii sociale;
- Principiul diversificării formelor de suport sub formă de pachete complementare;
- Principiul abordării integrate a sistemului de protecție socială;
- Principiul suportului personalizat;
- Deplasarea accentului de la tratare la prevenire;
- Principiul abordării inclusive: suport pentru cei în dificultate, simultan cu dezvoltarea societății prezente într-o societate inclusivă;
- Evitarea discriminării celor mai puțin săraci în favoarea celor mai săraci;
- Principiul investiției în dezvoltarea socială și umană;
- În suportul pentru copii, depășirea abordării exclusive adultocentrice: de la suportul pentru supraviețuire, la suport pentru dezvoltare, prin multiplicarea oportunităților;
- Principiul eliminării disparităților social-economice, prin egalizarea șanselor de dezvoltare;
- Îmbinarea politicii economice cu cea socială;
- Principiul solidarității cu cei în situația de dificultate;
- Principiul folosirii integrale a resurselor de dezvoltare;
- Principiul oferirii dezvoltării progresive a suportului social pe măsura constituirii resurselor economice necesare;
- Principiul parteneriatului/participării;
- Promovarea unei culturi a eficienței în politica socială;
- Principiul promovării valorii muncii.

Capitolul II mai cuprinde și 10 criterii pentru stabilirea corectă a priorităților, care să ghideze opțiunile sistemului.

Capitolul V al PNAinc cuprinde ***Programul de implementare a***

obiectivelor strategice:

Obiectivul strategic 1: Eliminarea sărăcie extreme

- 1.1 Garantarea unui venit minim pentru fiecare cetățean.
- 1.2 Asigurarea de adăposturi temporare pentru persoane/famiiliile fără locuință.
- 1.3 Reducerea numărului de locuințe ce oferă condiții de locuit inumane, degradante.
- 1.4 Constituirea unui mecanism de suport financiar de urgență pentru situații individuale și colective de dezastru.

Obiectivul strategic 2: Eliminarea situațiilor de excluziune socială severă și promovarea incluziunii sociale

- 2.1 Îmbunătățirea accesului la servicii de asistență medicală.
- 2.2 Asigurarea accesului universal la educația primară și gimnazială.
- 2.3 Generalizarea treptată a participării la educația profesională și liceală.
- 2.4 Asigurarea accesului la serviciile de asistență socială a tuturor celor aflați în situație de dificultate.
- 2.5 Creșterea oportunităților de ocupare.
- 2.6 Eradicarea fenomenului „copiii străzii”.
- 2.7 Eradicarea cazurilor de lipsă a identității legale (lipsa actelor de identitate).
- 2.8 Asistarea copiilor aflați în situație de risc major (victime ale abuzurilor, neglijării, violenței, exploatării) în familie/comunitate.
- 2.9 Asistență socială pentru vârstnici.
- 2.10 Îmbunătățirea și diversificarea formelor de suport pentru persoanele cu handicap.
- 2.11 Prevenirea traficului de persoane, a exploatării sexuale a copiilor și a adulților și dezvoltarea capacității de recuperare a victimelor.
- 2.12 Prevenirea excluziunii sociale datorate criminalității.
- 2.13 Instituirea unei noi legislații cu privire la delicvența juvenilă, bazată pe principiul incluziunii sociale: prevenire/recuperare/reinserție socială.
- 2.14 Suport pentru populația de rromi în vederea creșterii oportunităților acestora de acces la o viață social-economică modernă și prosperă.
- 2.15 Program de prevenire și combatere a violenței domestice.
- 2.16 Combaterea tuturor formelor de discriminare a femeilor și promovarea, în toate domeniile și în toate situațiile a egalității de șanse.
- 2.17 Combaterea tuturor formelor de discriminare etnică și prevenirea disrupțiilor pe temeuri etnice a relațiilor sociale.

- 2.18 Suport pentru tinerii care ies la 18 ani din sistemul de instituții/plasament familial în vederea integrării în viața socială normală.
- 2.19 Creșterea accesului segmentelor sociale sărace și marginalizate la actul justiției.

Obiectivul strategic 3: Absorbția treptată a sărăciei persoanelor economic active și a pensionarilor.

- 3.1 O politică economică orientată activ spre relansarea economiei și creșterea competitivității.
- 3.2 Stimularea creșterii ocupării de calitate producătoare de bunăstare.
- 3.3 O politică salarială orientată spre scăderea sărăciei și creșterea ocupării.
- 3.4 Absorbția sărăciei pensionarilor.
- 3.5 Control asupra factorilor care afectează advers costul vieții.
- 3.6 Prevenirea riscurilor ecologice pentru evitarea degradării calității vieții.
- 3.7 Reducerea energetică a criminalității și corupției, ca factori de sărăcie.

Obiectivul strategic 4: Promovarea coeziunii și dezvoltării sociale.

- 4.1 Evitarea polarizării sociale excesive cu accent prioritar pe asigurarea pentru toți a unor venituri minime decente în raport cu venitul mediu.
- 4.2 O politică de egalizare a șanselor sociale prin creșterea oportunităților de dezvoltare a grupurilor defavorizate.
- 4.3 Creșterea investițiilor în educație și sănătate, ca factori ai dezvoltării sociale.
- 4.4 Promovarea coeziunii sociale prin egalizarea șanselor educaționale.
- 4.5 Îmbunătățirea condițiilor de acces a tinerilor în viața adultă.
- 4.6 Absorbția treptată a deficitului de locuințe, precum și reabilitarea locuințelor precare și îmbunătățirea condițiilor de locuit.
- 4.7 Asigurarea accesului la electricitate a populației defavorizate și electrificarea localităților rurale izolate.
- 4.8 Asigurarea accesului la apă potabilă și apă curentă.
- 4.9 Creșterea accesului la utilitățile publice pentru categoriile defavorizate.
- 4.10 Programe de suport pentru zone defavorizate și de absorbție a pungilor de sărăcie.
- 4.11 Revitalizarea activităților economice din mediul rural.
- 4.12 Asigurarea oportunităților de dezvoltare prin îmbunătățirea infrastructurii bunăstării colective.

Obiectivul strategic 5: Asigurarea condițiilor decente de viață pentru copii și a accesului la oportunitățile de dezvoltare.

- 5.1 Suport mai accentuat pentru familiile cu copii.
- 5.2 Creșterea participării copiilor la învățământul preșcolar.
- 5.3 Creșterea participării școlare la toate nivelele a copiilor proveniți din medii defavorizate.

5.4 Creșterea stării de sănătate a copiilor și tinerilor.

5.5 Reducerea numărului de copii abandonați.

5.6 Organizarea unui sistem coerent și eficient de suport pentru copiii abandonați care să le asigure acestora o dezvoltare normală.

5.7 Suport special pentru copiii care trăiesc în condiții de sărăcie extremă

Strategia pe care am prezentat-o nu este un simplu plan de acțiune împotriva sărăciei, și un program de construcție socială în direcția realizării unei societăți europene, ca obiectiv comun al întregului continent.

Planul Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale este realizat după modelul stabilit de Consiliul European în 2000 pentru planurile naționale ale țărilor Uniunii Europene, dar luând în considerare caracteristicile specifice ale României ca țară în tranziție.

În elaborarea Planului au fost antrenați experți din sistemul guvernamental, reprezentanți ai partenerilor sociali (patronate, sindicate, organizații nonguvernamentale), specialiști din mediul academic și institute de cercetare, iar în toate ministerele relevante a fost supus discuției în Comisiile de Dialog Social în vederea implementării sale. Implementare lui va fi monitorizată în mod continuu, iar în baza acesteia va fi îmbunătățit permanent, luând în calcul atât experiența acumulată cât și propriile obiective.

6.3 Dezvoltarea umană

Primul raport asupra dezvoltării umane la nivel mondial a apărut în 1990 sub egida Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) și care a generat mutarea accentului de la tipul de abordare centrat pe dezvoltarea economică la un tip care să ia în considerare impactul transformărilor din economie și societate asupra oamenilor, precum și rolul lor în procesul dezvoltării umane. Dacă până în anii '80, conceptul de dezvoltare era aproape sinonim cu cel de creștere economică, iar preocuparea principală era maximizarea performanțelor economice, după această perioadă, datorită manifestării sărăciei ca fenomen multidimensional, excluderii și marginalizării sociale, ignorarea mediului înconjurător etc., accentul s-a mutat pe latura social umană.

La începutul anului 1990 au fost utilizați doi termeni: *dezvoltarea umană* (human development) și *dezvoltarea sustenabilă* (sustainable development), iar în ultimul deceniu al secolului XX, cele două concepte au fost larg acceptate la nivel internațional și național. Totuși, transpunerea lor în programe și politici a îmbrăcat conotații diferite. Cei care au promovat dezvoltarea sustenabilă s-au concentrat pe problemele mediului înconjurător, iar activitățile economice-sociale fiind privite din perspectiva impactului și a efectelor asupra mediului. Cei care s-au axat pe dezvoltare umană, s-au concentrat asupra condițiilor de viață, sănătate, educație,

etc. ale indivizilor dintr-o societate. În timp, cei doi termeni s-au apropiat și PNUD a utilizat termenul de „*dezvoltare umană sustenabilă*”, încercând în rapoartele și acțiunile sale practice, să ia în considerare o serie de dimensiuni ale dezvoltării neglijate sau incomplet înțelese și analizate.

În primul Raport al Dezvoltării Umane (RDU), în 1990, PNUD a definit dezvoltarea umană: „*un proces care lărgeste evantaiul posibilităților oferite indivizilor, adică a trăi timp îndelungat în condiții de sănătate bune, a fi instruit și a dispune de resursele economice care să-i permită un nivel de viață convenabil, toate acestea fiind considerate ca exigențe fundamentale ale dezvoltării umane. Pe lângă aceste exigențe, însă, se mai adaugă libertatea politică, drepturile omului și respectul pentru sine. O adevărată dezvoltare umană permite indivizilor puterea și posibilitatea de a alege*”¹⁹

Pentru evaluare, Raportul pe 1990 propune un indicator compozit – **Indicatorul Dezvoltării Umane (IDU)**. PNUD recunoaște că noțiunea de dezvoltare umană este mult mai complexă decât poate fi ea reflectată de IDU, care este o măsură slabă a progresului economic și social, nereușind să cuprindă în mod sintetic o gamă mai largă a componentelor vieții umane.

Indicele dezvoltării umane

Indicele Dezvoltării Umane (IDU), este un indicator compus calculat de **PNUD** în Rapoartele asupra dezvoltării umane (1990, 1991, 1992, 1996, 1997, 1999, 2000, 2001,2002), și este un indicator de analiză internațională cu profunde implicații în caracterizarea nivelului de dezvoltare umană al unei țări.

IDU este un indice compozit bazat pe trei indicatori:

- longevitate, măsurată în raport de speranța de viață la naștere;
- nivelul educațional, măsurată printr-o combinație a gradului de alfabetizare la adulți și gradul general de înregistrare în sistemele educaționale primare, secundare și superioare;
- nivelul de trai măsurat prin raportul PIB pe cap de locuitor la paritatea puterii de cumpărare.

Acesta este calculat printr-o metodă simplă care permite ca toate cele trei componente să fie convertite în indici. Aceasta rezultă din împărțirea sumei celor trei indici la trei. Se măsoară pe o scară de la 0 la 1 (crescătoare), iar valoarea IDU a unei țări arată distanța până la valoarea maxim posibilă 1 – sau opusul acesteia – și permite de asemenea comparații între țări.

$$\text{IDU} = \frac{I_1 + I_2 + I_3}{3}$$

¹⁹ Raportul Dezvoltării Umane, 1990 al ONU, New York, 1990

Indicele speranței de viață (I_1) se calculează ca raport dintre speranța de viață la naștere pentru țara care se ia în analiză și speranța de viață maximă, stabilită de PNUD ca fiind de 85 de ani și diferența dintre speranța de viață maximă (85 de ani) și speranța de viață minimă care este stabilită de PNUD la 25 de ani.

$$I_1 = \frac{70,6 - 25}{85 - 25} = 0,76$$

Astfel, pentru România la nivelul anului 2002, Indicele speranței de viață a fost de 0,778, înregistrând o ușoară creștere față de 1995, când era de 0,740 (vezi Tabelul 6.14). Această creștere s-a realizat pe seama speranței de viață la naștere, care a crescut față de anul 1995, de la 69,4 ani în 1995 la 70,6 ani în 2002, aceasta fiind peste media țărilor Europei Centrale și de Est. Deși, acest indicator a înregistra o stabilitate valorică, în spatele acestei stabilități stau doi factori care frânează creșterea semnificativă a acestui indicator: în primul rând, tendința de scădere continuă a populației și în al doilea rând, precaritatea sistemului românesc de sănătate.

Tendențele Indicelui Dezvoltării Umane (1995-2002)

Tabelul 6.14

Sursa: Institutul Național pentru Statistică și Studii Economice
Raportul național al dezvoltării umane, România 2001, 2002, 2003

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2002
Produsul intern brut (PIB) lei, prețuri curente US (\$)	3.180.444	4.817.827	11.218.3	16.365.1	23.231.5	35.503,7	
la rata de schimb corespunzătoare PPC	6.095	6.595	6.422	6.153	5.441	5.533	6.560
Gradul de alfabetizare la populația adultă % Rata brută de înregistrare la toate niv. de educ. %	96,9 61,6	97,0 62,0	97,0 62,9	97,0 63,9	97,2 64,9	97,0 66,5	97,3 68
Speranța de viață la naștere (ani)	69,4	69,1	69,0	69,2	69,7	70,5	70,6
Indice							
- Produsul intern brut	0,686	0,699	0,695	0,688	0,683	0,670	0,70
- Educație	0,851	0,853	0,856	0,860	0,864	0,868	0,88
- Speranța de viață	0,740	0,735	0,733	0,737	0,745	0,758	0,76
Valorile IDU	0,759	0,762	0,761	0,762	0,764	0,765	0,778

Pentru evaluarea gradului de educație se face o medie aritmetică ponderată a gradului de alfabetizare a adulților (ponderea celor care știu să scrie și să citească în populația de 15 ani și peste) și a numărului mediu de ani de școală ce revin la un locuitor de 25 ani și peste, cărora li s-au stabilit ponderi de 2/3 și, respectiv 1/3. Fiecare componentă este comparată cu valori minime și maxime fixe, stabilite de PNUD, acestea fiind 0 și 100% pentru gradul de alfabetizare și gradul de cuprindere în învățământ. Astfel, pentru anul 2000.

Indicele nivelului de educație =

$$= 2/3 * \text{Indicele gradului de alfabetizare} + 1/3 * \text{Indicele gradului de cuprindere în învățământ}$$

$$\left. \begin{array}{l} \text{Indicele gradului} \\ \text{de alfabetizare} = \frac{97,3 - 0,00}{100 - 0,00} = 0,973 \\ \text{Indicele gr. de cuprindere} \\ \text{în învățământ} = \frac{68 - 0,00}{100 - 0,00} = 0,68 \end{array} \right\} I_2 = 2/3 * 0,973 + 1/3 * 0,68 = 0,88$$

Pe baza datelor prezentate în Tabelul 6.14 putem observa că, în ultimii ani, România a cunoscut un progres general în domeniul educației, situându-se pe o poziție bună în comparație cu alte țări ale Europei Centrale și de Est.

A treia componentă a IDU este componenta economică și se ia în calcul PIB/loc. exprimat la Paritatea Puterii de Cumpărare (PPC) și care măsoară nivelul de trai în contextul dezvoltării umane. Performanța economică și dezvoltarea umană arată astfel un grad de interdependență, prin aceea că dezvoltarea umană poate încuraja creșterea economică și, invers, creșterea economică poate promova dezvoltarea umană.

Așa cum se arată în Tabelul 6.14, valoarea PIB pe cap de locuitor (PPC) în România în ultimii cinci ani a fost oarecum fluctuantă. În 1995, valoarea PIB pe cap de locuitor (PPC) a fost de 6.095 USD, pentru a crește cu aproximativ 8% în 1996, la 6.595 USD, cunoscând apoi o scădere constantă până la valoarea de 5.533 USD în 2000, iar în 2002 a înregistrat din nou o creștere la 6.560 USD.. Acest indicator se calculează după formula:

$$I_3 = \frac{\text{PIB/loc. al țării de analiză} - \text{PIB/loc. (minim) mondial}}{\text{PIB/loc (maxim) mondial} - \text{PIB/loc. (minim) mondial}}$$

$$\text{sau } (\log 6,560 - \log 100) / (\log 40000 - \log 100) = 0,70$$

Indicele produsului intern brut a înregistra o scădere, dacă comparăm indicele PIB din anul 1995, care era de 0.686, cu cel din 2000 care a ajuns la 0,67, dar în comparație cu 2002 a înregistrat o creștere - 0.70. Acest lucru arată slaba performanță economică, fiind unul din factorii cheie care au condiționat procesul de tranziție în România, acest fapt influențând negativ componenta economică a dezvoltării umane.

După ce se calculează fiecare indice, se determină media aritmetică simplă a celor trei diferențe relative: $I_j = 1/3 \sum I_{ij}$, iar ca ultimă fază se determină IDU ca diferență între 1 și distanța medie: $(IDU)_j = 1 - I_j$ (unde i – indicele componentei cheie și j – țara de bază).

$$IDU_{2002} = (0,76 + 0,88 + 0,70) / 3 = 0,778$$

IDU ia valori între 0 și 1, fiind mai mare în cazul țărilor cu dezvoltare umană înaltă. În calculul IDU pentru Raportul PNUD din 1992 au fost cuprinse 160 țări. PNUD împarte țările în trei grupe: țări cu *dezvoltare umană înaltă* (1,000 – 0,800, 47 țări); țări cu *dezvoltare umană medie* (0,799 – 0,500, 48 țări); țări cu *dezvoltare umană scăzută* (0,499 – 0,000, 65 țări).

România are un IDU mediu care se înscrie în țări cu o dezvoltare umană medie **0,733 – 1992**, ajungând la 0,778 în 2002, ocupând locul 69 din cele 177 de țări cuprinse în comparație. Dintre țările candidate la aderare la Uniunea Europeană, numai 5 țări îndeplinesc cumulativ condițiile de a avea valoarea Indicelui de Dezvoltare Umană superior României în același timp cu o evoluție pozitivă a acestuia în perioada 1990-2002. Aceste țări sunt: Slovenia, Cehia, Slovacia, Ungaria și Polonia.

Considerând indicatorul dezvoltării umane ca o mărime de referință, putem afirma că la orizontul anilor 2005 – 2010 obiectivul strategic al României ar trebui să fie atingerea unei valori a IDU mai mare de 0,8 care s-o includă în grupul de țări avansate.

În Tabelul 6.15 sunt redate valorile componentelor Indicelui de Dezvoltare pentru anul 2002, ale României împreună cu încă 5 țări aflate în tranziție.

Indicele Dezvoltării Umane a țărilor aflate în tranziție

Tabelul 6.15

ȚARA	Indicele speranței de viață	Indicele nivelului educației	Indicele PIB	Indicele dezvoltării umane
CEHIA	0,84	0,92	0,84	0,868
POLONIA	0,81	0,96	0,78	0,850
ROMÂNIA	0,76	0,88	0,70	0,778
SLOVACIA	0,81	0,91	0,81	0,842
SLOVENIA	0,85	0,96	0,87	0,895
UNGARIA	0,78	0,95	0,82	0,848

Sursa: Pe baza datelor publicate în Raportul Dezvoltării Umane 2003 al PNUD, New York, 2003

În conformitate cu cel mai recent Raport al Dezvoltării Umane – 2003 al PNUD, din cele peste 25 de țări din Europa Centrală și de Est și CSI (Comunității Statelor Independente), numai șase pot fi clasificate ca având IDU cu valori ridicate de peste 0.800 (Slovenia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, Polonia și Estonia). Celelalte 19 țări pot fi clasificate ca având IDU de valori medii (între 0,795 și 0,663), majoritatea situându-se la nivelul inferior al scalei, de asemenea, nu toate țările care vor intra în 2004 în UE, au IDU peste 0,800. Dintre aceste 19 țări, sunt 7 țări (Croatia, Lituania, Bielorusia, Bulgaria, Federația Rusă și Letonia), care includ și România, care pot fi considerate ca situându-se la nivelul

superior al scalei dezvoltării umane medii, aproape de pragul dezvoltării umane ridicate²⁰ (vezi Tabelul 6.16).

IDU în rândul țărilor Est Europene și în rândul țărilor candidate la UE

Tabelul 6.16

Țări	Clasament IDU global	IDU (clasific. din 174 țări)
Cipru	30	0,883
Malta	31	0,875
Estonia	36	0,853
Croația	48	0,830
Lituania	41	0,842
Belorusia	62	0,790
Bulgaria	56	0,796
Federația Rusă	57	0,795
Letonia	50	0,823
România	69	0,778
Turcia	88	0,751

Sursa: Pe baza datelor publicate în Raportul Dezvoltării Umane 2000 al PNUD, New York, 2003

Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2002-2003

Schimbarea acumulată de IDU este negativă pentru majoritatea țărilor din regiune, inclusiv România. Deși, oamenii se bucură de mai multe drepturi și libertăți decât în urmă cu zece ani, ei se simt mai vulnerabili astăzi decât acum un deceniu în privința vieții lor de zi cu zi, odată cu acutizarea sărăciei și adâncirea inegalităților în ce privește veniturile și bogăția. Realitatea demonstrează nevoia unei strategii de dezvoltare care să combine creșterea economică rapidă cu politicile strategice de dezvoltare umană, care să împingă țara înainte. Dar, aceste reforme implică costuri economice, sociale și politice care sunt mult mai mari decât se anticipa, amenințând subminarea întregului proces de tranziție.

O apreciere de ansamblu a situației în domeniul social în România, comparativ cu celelalte țări europene, pune în evidență următoarele:

- ❖ România se situează pe unul din ultimele locuri în aproape toate domeniile și aspectele vieții sociale;
- ❖ Distanța care separă România de țările dezvoltate este considerabil mai mare în cazul indicatorilor care exprimă componentele de calitate ale condițiilor de viață ale populației;
- ❖ Comparativ cu celelalte țări est-europene decalajele în ceea ce privește situația socială a României sunt mai pronunțate decât s-ar justifica prin nivelul dezvoltării economice. Aceasta reflectă în bună măsură faptul că, în România situația socială a

²⁰ vezi Raportul național al dezvoltării umane, România 2003, p. 19

fost marcată, îndeosebi în ultimul deceniu, de o politică de austeritate deosebit de dură, în timp ce în celelalte țări est-europene s-a acordat o atenție specială susținerii nivelului de trai, chiar în condiții de criză economică;

- ❖ Desfășurarea procesului de reformă are consecințe nefavorabile asupra evoluției nivelului de trai al populației, conducând la agravarea situației inclusiv în domenii sau aspecte în care România avea până în 1990 o situație mai bună.

Starea socială a României și evoluțiile recente în acest domeniu atrag atenția asupra importanței deosebite pe care o are în țara noastră componenta socială a reformei, atât din perspectiva obiectivelor sociale ale acesteia, cât și a costurilor sale sociale.

Bilanțul dezvoltării umane în România (1989-2001)²¹

Bilanțul dezvoltării umane în ultimul deceniu de tranziție arată atât progrese, cât și scăderi. Tranziția din România a fost însoțită de o mărire explozivă a sărăciei. În 1989 se estima că 7% din populație era săracă. Până în 1994, sărăcia se situa între 22%-39%, și din 1997-2001 rata sărăciei a crescut până la 42%.

Numărul salariaților a scăzut cu 25%, iar numărul pensionarilor a crescut cu mai mult de 30%. Salariul minim pe economie a crescut, dar raportat la indicii prețurilor de consum, acesta a scăzut, iar proporția celor care câștigă salariul minim sau puțin peste acesta a crescut vertiginos.

Din 1980 cifra medie de școlarizare pentru elevii de 15 ani și peste s-a mărit de la 7,8 la 9,5 ani. Capacitatea totală a școlilor s-a mărit cu 50%, iar personalul școlar cu respectiv 73%, în schimb participarea școlară a scăzut cu 20%.

Reforma sistemului de sănătate a început să dea rezultate pozitive, mai ales în sectorul primar. Dar, accesul la facilitățile sanitare și la medicamente esențiale a scăzut, în ciuda creșterii cheltuielilor publice. Se înregistrează o rată ridicată a tuberculozei.

O mărire ușoară a speranței de viață la naștere, mai ales la femei. Rata medie a mortalității infantile este ridicată (21/1.000 nașteri); rata mortalității materne relativ ridicată (41/100.000).

Angajații salariați au scăzut cu 25% în această perioadă, dar sunt cu 40% mai mulți antreprenori și cu 40% mai mulți angajați pe cont propriu decât în 1992.

Deși au fost 8 procese electorale din 1990, inclusiv 4 alegeri locale, participarea electorală a scăzut și procesul de democratizare nu a fost descentralizat la nivelurile intermediare de guvernământ.

²¹ România după un deceniu de tranziție, Raportul național al dezvoltării umane în România, 2001-2002, PNUD

România a ratificat toate tratatele de mediu, inclusiv Protocolul de la Kyoto; în 2000 o lege care aproba crearea unui Fond al Mediului a primit undă verde în Parlament. Consumul de combustibili tradiționali s-a mărit de trei ori din 1980; numărul sectoarelor degradate rămâne ridicat; Fondul de Mediu trebuie suplimentat.

Profilul actual al dezvoltării umane din România confirmă două reacții în lanț în ciclul venit-dezvoltare umană în contextul tranziției. În primul rând performanțele economice lente ale ultimului deceniu au încetinit evoluția dezvoltării umane. Și în al doilea rând, progresul lent al dezvoltării umane nu a fost suficient pentru a alimenta activitatea economică, și cu atât mai puțin venitul.

Acumularea de avuție nu este neapărat necesară în multe cazuri pentru o serie de realizări. De fapt, indivizii și societatea înfăptuiesc multe lucruri care nu necesită deloc avuția. O societate nu trebuie să fie bogată pentru a-și permite democrația sau mai multă descentralizare. O gospodărie nu trebuie să fie bogată pentru a respecta drepturile fiecărui membru al său. Tradițiile sociale și culturale pot fi menționate la toate nivelurile de venit.

Multe perspective pentru oameni se pot manifesta dincolo de bunăstare economică. Cunoașterea, sănătatea, un mediu fizic curat, libertatea politică și simplele plăceri ale vieții nu depind exclusiv sau total de venit. Avuția națională poate să extindă posibilitățile oamenilor în aceste domenii sau nu. Așa cum sugerează cazul dezvoltării umane românești, într-un proces de tranziție modul de folosire a avuției, și nu avuția în sine, poate constitui factorul decisiv. Și dacă elaboratorii de politici nu recunosc că avuția adevărată sunt oamenii, obsesia excesivă de a folosi procesul de tranziție pentru a crea avuție materială poate să umbrească scopul mai larg care este cel de a îmbogăți viețile omenești.

Concepte de bază

- Nivel de trai
- Bunăstare individuală
- Bunăstare socială
- Bunăstare economică
- Sărăcie
- Sărăcie absolută
- Sărăcie relativă
- Sărăcie severă
- Prag de sărăcie
- Minimum de trai decent
- Minimum de supraviețuire
- Minim social
- Excludere socială
- Marginalizare socială
- Incluziune socială
- Dezvoltare umană
- Dezvoltare durabilă
- Indicele Dezvoltării Umane
- Curba lui Lorenz
- Coeficientul lui Gini
- Planul Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale

Întrebări

1. Care sunt criteriile de evaluare în stabilirea nivelului de trai?
2. Cum apreciați nivelul de trai în România?
3. Cine sunt săracii?
4. De ce sărăcia este un fenomen multidimensional?
5. Care sunt factorii specifici sărăciei?
6. Care este diferența dintre sărăcia absolută și sărăcia relativă?
7. Care sunt metodele și tehnicile folosite în România pentru determinarea pragului de sărăcie?
8. Importanța utilizării Curbei Lorenz și Coeficientul Gini.
9. Prezența obiectivelor strategice ale Planului Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale.
10. De ce pragul de sărăcie este un instrument al politicii sociale?
11. Care sunt componentele Indicelui Dezvoltării Umane?
12. Importanța calculării IDU și inconvenientele acestuia.

Texte de analizat și de comentat

- ❖ „... Crimele și dezordinea socială din marile orașe sunt produsul sărăciei și al unei structuri sociale prost construite ce ignoră și discreditează pauperitatea. Soluția acceptată în prezent este acțiunea polițienească – îngrădirea criminalității și un asalt costisitor și inutil asupra pieței drogului. Pe termen lung și cu extensie în viitor, soluția umanistă și probabil cea mai puțin costisitoare este de a pune capăt sărăciei, cea care, duce la dezordine socială...” (*John Kenneth Galbraith – Societatea perfectă, Editura Eurosong & Book, București, 1997, pag. 30*).
- ❖ „... Într-o societate echitabilă nimănui nu-i este permis să sufere de foame sau de lipsa unui adăpost. Prima condiție este aceea a existenței unui număr suficient de mare de locuri de muncă și de oportunități de câștig care nu stimulează inactivitatea. Astfel, soluția constă, în mare parte, într-un progres economic general... . Oricum, a lăsa pe cineva să sufere de foame nu este o sancțiune ce poate fi tolerată...” (*John Kenneth Galbraith – Societatea perfectă, Editura Eurosong & Book, București, 1997, pag. 30*).

- ❖ „...Ce este un om sărac? În majoritatea societăților umane și a epocilor istorice, săracul a fost cel mai adesea tratat ca un însprăvit, care nu este bun de nimic, un ratat, un leneș, un suspect, ba chiar un vinovat. Care este, astăzi încă, țara ai cărei privilegiați ai locului de muncă să nu manifeste tendința de a vedea în șomer, dacă nu un leneș incorigibil, atunci cel puțin un ins căruia îi lipsește curajul de a se adapta la condițiile oferite de piața muncii...” (*Michel Albert – Capitalism contra capitalism. Editura Humanitas, București, 1994, pag.10*)

- ❖ „...Pe măsură ce indivizii percep și simt viața socială în contradicție tot mai evidentă cu aspirațiile lor de viața individuală normală, care îi îndepărtează de siguranța vieții și de bucuria de a trăi, apare reacția interioară de a nu mai contribui cu nimic la social-culturalul comun, între natura din noi și societatea din noi începe să apară o ruptură care, cu cât se adâncește mai mult, cu atât îndepărtează transformarea activității individuale în activitatea spiritual-culturală, în beneficiul generațiilor care coexistă și se succed la viață...” (*Constantin Popescu – Prețul bucuriei de a trăi, Editura Eurosong &Book, București, 1999, pag. 118-119*).

Titluri de referate și lucrări complexe

1. Sărăcia și protecția socială.
2. Sărăcia în România.
3. Strategia națională de prevenire și combatere a sărăciei.
4. Prestațiile bănești și perspectivele sale privind combaterea sărăciei.
5. Metode și tehnici de evaluare a sărăciei.
6. Planul Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale – obiective și perspective.
7. Impactul sărăciei în educație.
8. Bunăstarea și nivelul de trai.
9. Bunăstarea – între așteptări și realități.
10. Nivelul de trai expresie a calității vieții.
11. Nivelul de trai în România.
12. Creșterea economică și bunăstarea socială
13. Indicele Dezvoltării Umane și componentele sale pentru România.
14. Educația – factor de progres socio-economic.
15. Sănătatea și sistemul de asistență medicală.
16. Dezvoltarea umană-componentă a creșterii economice.

Referințe bibliografice

- BARRY, B. *Bunăstarea*, București, Editura Du Style, 1998
- BECKER, G.S. *Comportamentul uman. O abordare economică*, București, Editura, ALL, 1994
- CHIRCA, D., TEȘLIUC, E.D. (coord) *De la sărăcie la dezvoltare rurală*, Comisia Națională pentru Statistică, 1999
- COHEN, D. *Bogăția lumii, sărăcia națiunilor*, București, Editura Eurosong&Book, 1998
- DÂMBEAN, CREȚA O. *Nivelul de trai și stilurile de viață*, Revista Calitatea vieții, anul 2, nr. 3-4, p. 39-55
- IOVIȚU, M. *Teoria și practica bunăstării*, București, Editura Teora, 2000
- MOLNAR, M. *Elemente ale strategiei de combatere a sărăciei*, Revista Română de Economie, anul V, vol.5, nr.1-2, 1995
- MOLNAR, M. *Măsurarea sărăciei și dimensiunile ei în România*, Editura Oeconomică, IELI, nr.2, 1998
- MOLNAR, M. *Sărăcia și protecția socială*, București, Editura Fundației „România de Mâine”, 1999
- PREDA, M. *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, București, Editura Antet, 2002
- MARTIN, H.-P., SCHUMANN, H., PLEȘCA, T. *Capcana globalizării: atac la democrație și bunăstare*, București, Editura Economică, 1999
- TEȘLIUC, C. M., POP, L., TEȘLIUC, E. D. *Sărăcia și sistemul de protecție socială*, București, Editura Polirom, 2001
- MOȘTEANU, T. *Prețuri, echilibru concurențial și bunăstare socială*, București, Editura Economică, 2001

- ZAMFIR, C. *Strategii anti-sărăcie și dezvoltare comunitare*, București, Editura Expert, 2000
- ZAMFIR, C. *Dimensiuni ale sărăciei - 1994*, Academia Română, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Editura Expert, 1995
- ZAMFIR, C. *Politici de prevenire și combatere a sărăciei în România. Schița unei strategii*, Raport pentru Comisia Națională de Combatere a Sărăciei, 1998
- *** *Strategia națională de prevenire și combatere a sărăciei, Recomandări și soluții alternative*, 1998
- *** PNUD, edițiile 1995-2002
- *** Raportul Național al Dezvoltării Umane în România 2001-2002
- *** *Raportul Băncii Mondiale privind evaluarea sărăciei – România*
- *** *Planul național de dezvoltare 2004-2006*
- *** Institutul Național de Statistică și Studii Economice „Veniturile, cheltuielile și consumul populației”, nr.2, 2000
- *** Planul Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale
- *** Economistul 11,12,13,14-17 noiembrie 2003, Economistul din 17 aprilie 2002 și 29 iulie 2002
- *** www.iccv.ro
- *** www.worldbank.org
- *** www.msps.ro